

Διαδρομές για τη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης / δεύτερης
γλώσσας

ΑΡΘΡΟ

«Λεξικά, Σώματα Κειμένων και το φαινόμενο της πολυσημίας στη
διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας»

Συγγραφέας

Θωμάη Δαλπαναγιώτη

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1 Εισαγωγή

Το φαινόμενο της πολυσημίας παρουσιάζει μεγάλη συχνότητα και απασχολεί όλους όσοι εμπλέκονται στην περιγραφή, στη διδασκαλία ή την εκμάθηση μιας γλώσσας. Όσο πιο συχνή είναι μια λέξη τόσο πιο πιθανό είναι να παρουσιάζει πολυσημία. Επίσης, όσο πιο συχνή είναι μια λέξη τόσο πιο κοινή είναι και τόσο πιο σημαντική, για να πρέπει να τη γνωρίζει ή να τη μάθει κανείς.

Το παρόν άρθρο προσεγγίζει την πολυσημία με δύο τρόπους, θεωρητικό και εφαρμοσμένο. Από θεωρητική πλευρά, εξηγούμε το φαινόμενο εστιάζοντας στον ρόλο της εννοιακής μεταφοράς και του συγκεκριμένου στη διαμόρφωση της σημασιολογικής-πραγματολογικής συμπεριφοράς των λέξεων (κεφάλαιο 2). Από εφαρμοσμένη πλευρά, περιγράφουμε τον τρόπο με τον οποίο λεξικά και σώματα κειμένων μπορούν να αξιοποιηθούν στη μελέτη και τη διδασκαλία του φαινομένου (κεφάλαια 3 και 4).

Το άρθρο δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην πρακτική εφαρμογή, καθώς περιλαμβάνει δραστηριότητες που αναπτύσσουν δεξιότητες χρήσης λεξικών πόρων μέσω της μελέτης πολύσημων λέξεων (κεφάλαια 5 και 6). Τέτοιου είδους δραστηριότητες μπορούν να χρησιμοποιηθούν όχι μόνο στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας αλλά και ως μητρικής.

2 Πολυσημία: Θεωρητικό πλαίσιο

Ο όρος «πολυσημία» αναφέρεται στο φαινόμενο «μια μορφή με περισσότερες από μία σχετικές σημασίες» (Βελούδης 2005: 196). Στο πλαίσιο της γνωσιακής γλωσσολογίας, το φαινόμενο συνδέεται αιτιολογικά με δύο μηχανισμούς, τη μεταφορά και τη μετωνυμία: «η πολυσημία έχει συχνά τη βάση της στη μεταφορά και τη μετωνυμία: δηλαδή σε πολλές περιπτώσεις υπάρχουν συστηματικές μεταφορικές και μετωνυμικές σχέσεις ανάμεσα σε δύο έννοιες μιας λέξης» (Kövecses 2002: 213, στο Βελούδης 2005: 196). Το παρόν άρθρο εστιάζει στον ρόλο της εννοιακής μεταφοράς (βλ. 2.1) χωρίς να κάνει περαιτέρω αναφορά στη μετωνυμία.

Ωστόσο, για να αντιληφθούμε πώς λειτουργεί η πολυσημία, δεν αρκεί μόνο να εξηγήσουμε πώς συνδέονται οι σημασίες των πολύσημων λέξεων, αλλά πρέπει παράλληλα να κατανοήσουμε και πώς διακρίνονται οι σημασίες. Καθοριστικό ρόλο στη διάκριση των σημασιών παίζουν τα συμφραζόμενα, καθώς η σημασία των λέξεων διαφοροποιείται, όταν αυτές χρησιμοποιούνται σε διαφορετικά περιβάλλοντα (βλ. 2.2).

2.1 Ο ρόλος της εννοιακής μεταφοράς

Αντίθετα με την παραδοσιακή θεώρηση της μεταφοράς ως περιθωριακού, διακοσμητικού σχήματος λόγου, η γνωσιακή γλωσσολογία αντιμετωπίζει τη μεταφορά όχι απλώς ως τρόπο έκφρασης αλλά ως τρόπο σκέψης. Το έργο των Lakoff & Johnson καταδεικνύει ότι η μεταφορά δεν συνιστά ρητορικό σχήμα αλλά γνωσιακό μηχανισμό που αντανακλάται σε όλες τις πλευρές της καθημερινής ζωής: σκέψη, γλώσσα, συμπεριφορά.

Σύμφωνα με τη Θεωρία της Εννοιακής Μεταφοράς (Conceptual Metaphor Theory), η μεταφορά ορίζεται ως ο γνωσιακός μηχανισμός που μας επιτρέπει να κατανοούμε ένα εννοιακό πεδίο-στόχο (target domain) με τους όρους ενός άλλου εννοιακού πεδίου-πηγή (source domain) (Lakoff & Johnson 1980, 1999, 2005, Lakoff 1993, Croft 2000). Το πεδίο-πηγή συναρτάται με (is mapped onto)¹ το πεδίο-στόχο και μια σειρά από συστηματικές εννοιακές αντιστοιχίσεις (conceptual mappings) μεταξύ των στοιχείων των δύο πεδίων μάς επιτρέπουν να περιγράψουμε μια αφηρημένη έννοια μέσω μιας προσιτής εμπειρίας. Το πεδίο-στόχος είναι μια αφηρημένη έννοια (υποκειμενική εμπειρία), ενώ το πεδίο-πηγή είναι μια απτή και συγκεκριμένη έννοια (αισθησιοκινητική εμπειρία) (Kövecses 2002: 20, Νικηφορίδου 2015α). Η μεταφορική σχέση δύο πεδίων αποδίδεται σχηματικά ως εξής: ΤΟ ΠΕΔΙΟ-ΣΤΟΧΟΣ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΠΕΔΙΟ-ΠΗΓΗ.

Η σύνδεση μεταξύ των δύο πεδίων και οι μεταφορικές αντιστοιχίσεις δεν είναι αυθαίρετες, αλλά βασίζονται στην καθημερινή εμπειρία: αυτή η εμπειρική βάση (experiential basis) αποτελεί την κινητήρια δύναμη (motivation) της μεταφοράς (Lakoff & Johnson 1980, 1999, 2005, Johnson 1987, Lakoff 1987, 1993, Βελούδης 2005: 181). Πιο συγκεκριμένα, η ενσώματη εμπειρία (αισθησιοκινητική) αποτελεί τη βάση για εικονιστικά περιγράμματα (image schemas)² (π.χ. ΧΩΡΟΣ), τα οποία με τη σειρά τους δομούν πιο αφηρημένα εννοιακά πεδία (π.χ. ΧΡΟΝΟΣ) μέσω μεταφορικών αντιστοιχίσεων. Στο πλαίσιο της γνωσιακής ανάλυσης της μεταφοράς, τονίζεται ότι οι συσχετίσεις με την καθημερινή εμπειρία μπορούν να αιτιολογήσουν αλλά όχι να προβλέψουν τις μεταφορικές αντιστοιχίσεις.

Για να δούμε την εφαρμογή της γνωσιακής προσέγγισης, θα χρησιμοποιήσουμε ως παράδειγμα τη μεταφορά ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΗΣΗ. Όπως παρατηρούν οι Lakoff & Johnson (1999: 139), «είναι στην κυριολεξία αδύνατο για εμάς να αντιληφθούμε τον χρόνο έξω από μεταφορές». Στη μεταφορά ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΗΣΗ τα ενσώματα πεδία του χώρου και της κίνησης δομούν το αφηρημένο πεδίο του χρόνου μέσω συστηματικών συσχετισμών και αντιστοιχίσεων όπως:

τα πράγματα (δηλ. οντότητες, τοποθεσίες) → οι χρονικές στιγμές
η κίνηση → το πέρασμα του χρόνου
ο χώρος μπροστά από τον παρατηρητή → το μέλλον
ο χώρος πίσω από τον παρατηρητή → το παρελθόν

Το παράδειγμα αυτό καταδεικνύει δύο ιδιότητες της μεταφορικής διαδικασίας, τη μονοκατευθυντικότητα (unidirectionality) και τη συμβατικότητα (conventionality). Όπως δείχνει η κατεύθυνση ΠΕΔΙΟ-ΠΗΓΗ → ΠΕΔΙΟ-ΣΤΟΧΟΣ κατά κανόνα το αφηρημένο και υποκειμενικό δομείται και εκφράζεται από το απτό και αισθησιοκινητικό, και όχι αντίστροφα. Όσο για τη συμβατικότητα της μεταφοράς, ότι δηλαδή αποτελεί μέρος του σταθερού εννοιακού (και επομένως και γλωσσικού) συστήματος, αυτή μαρτυρείται από γλωσσικές εκφράσεις όπως:

*Πλησιάζει η ώρα της κρίσεως.
Έρχονται στιγμές που μελαγχολώ.
Τι γρήγορα περνούν τα λεπτά.*

¹ Για τη μετάφραση του όρου, βλέπε Βελούδης (2005: 183).

² Για τη μετάφραση του όρου, βλέπε Βελούδης (2005: 186).

Πάει πολύς καιρός από τότε. (Βελούδης 2005: 178)

Οι μεταφορικές αντιστοιχίσεις δεν είναι μεμονωμένες, αλλά οργανωμένες σε ιεραρχικές δομές που σχηματίζουν σύνθετα μεταφορικά συστήματα. Από τη μια πλευρά, η μεταφορά ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΗΣΗ εντάσσεται στο πιο γενικό μεταφορικό σύστημα ΔΟΜΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ (EVENT STRUCTURE metaphor) και συγκεκριμένα προκύπτει από τη μεταφορική συνάρτηση ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΗΣΕΙΣ.³ Από την άλλη πλευρά, η ίδια μεταφορά ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΗΣΗ περιλαμβάνει δύο πιο ειδικές περιπτώσεις ανάλογα με το αν αντιλαμβανόμαστε τον χρόνο ή τον παρατηρητή ως κινούμενο αντικείμενο. Με άλλα λόγια, στην πρώτη περίπτωση ο χρόνος κινείται προς το μέρος μας (π.χ. «Έρχονται Χριστούγεννα.») και στη δεύτερη ο χρόνος είναι στάσιμος και μετακινούμαστε μέσα σ' αυτόν (π.χ. «Φτάσαμε στα Χριστούγεννα») (Lakoff & Johnson 2005: 85).

Το παράδειγμα της μεταφοράς ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΗΣΗ μας βοηθά να κατανοήσουμε κι ένα ακόμα χαρακτηριστικό της εννοιακής μεταφοράς, τη μερική φύση της μεταφορικής δόμησης. Με άλλα λόγια, μόνο ένα μέρος από το ΠΕΔΙΟ-ΠΗΓΗ χρησιμοποιείται στη μεταφορά και απαιτούνται πολλά ΠΕΔΙΑ-ΠΗΓΕΣ για την πλήρη κατανόηση ενός ΠΕΔΙΟΥ-ΣΤΟΧΟΥ, επειδή κάθε ΠΕΔΙΟ-ΠΗΓΗ μπορεί να δομήσει συγκεκριμένες πλευρές ενός ΠΕΔΙΟΥ-ΣΤΟΧΟΥ. Για παράδειγμα, η μεταφορά Ο ΧΡΟΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΧΡΗΜΑ προβάλλει μια άλλη πλευρά του χρόνου διαφορετική από αυτή που προβάλλει η μεταφορά ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΗΣΗ. Η μεταφορά Ο ΧΡΟΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΧΡΗΜΑ μας βοηθά να αντιληφθούμε τον χρόνο ως πολύτιμο αγαθό, όπως δείχνουν και οι ακόλουθες εκφράσεις-μαρτυρίες:

Μην ξοδεύεις τον χρόνο σου σ' αυτά.

Πολλή ώρα δεν σπατάλησες μ' αυτό το θέμα;

Θα μου δώσετε λίγο από τον διαθέσιμο χρόνο σας;

Επιτρέψτε μου να κλέψω λίγο από τον πολύτιμο χρόνο σας. (Βελούδης 2005: 179)

Εκτός από τις δομικές μεταφορές (structural metaphors), που αφορούν περιπτώσεις όπως τις παραπάνω στις οποίες μια έννοια δομείται μεταφορικά σε σχέση με μια άλλη, υπάρχουν και άλλες κατηγορίες μεταφοράς: οι οντολογικές (ontological metaphors) και οι προσανατολιστικές (orientational metaphors). Σε αντίθεση με τις δομικές, οι οντολογικές μεταφορές (π.χ. Ο ΧΡΟΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΟΝΤΟΤΗΤΑ) περιγράφουν μια έννοια με γενικότερους όρους, ως οντότητες και ουσίες (Lakoff & Johnson 2005: 57-58). Οι προσανατολιστικές μεταφορές (π.χ. Η ΕΥΤΥΧΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΠΑΝΩ, Η ΛΥΠΗ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΩ) έχουν ακόμα μεγαλύτερο βαθμό γενικότητας και αφαίρεσης, καθώς δίνουν σε μια έννοια προσανατολισμό (π.χ. επάνω-κάτω, μέσα-έξω, κτλ.) στον χώρο (Lakoff & Johnson 2005: 39-40). Οι οντολογικές και οι προσανατολιστικές μεταφορές δεν μας επιτρέπουν να καταλάβουμε πάρα πολλά για τις αφηρημένες έννοιες, αποτελούν όμως τη βάση για τις πιο σύνθετες δομικές μεταφορές.

Διαγλωσσικές μελέτες έχουν δείξει ότι συγκεκριμένες σημασίες συστηματικά συνδέονται με την ίδια μορφή σε πολλές γλώσσες: οι κανονικότητες αυτές εξηγούνται αν υποθέσουμε ότι παρόμοιες σημασιολογικές δομές έχουν ως κίνητρο τις ίδιες διαγλωσσικές, συστηματικές, μονοκατευθυντικές μεταφορές (Sweetser 1990: 9-19,

³ Η μεταφορά ΔΟΜΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ (EVENT STRUCTURE metaphor) είναι μεταφορά κατηγοριακού επιπέδου (generic-level), τοποθετείται δηλαδή στο υψηλότερο επίπεδο γενίκευσης. Έχει ως ΠΕΔΙΟ-ΣΤΟΧΟ διάφορες πλευρές των γεγονότων και περιλαμβάνει μεταφορικές συναρτήσεις όπως ΟΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ, ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΗΣΕΙΣ, ΟΙ ΑΙΤΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ, ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΕΙΝΑΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ, ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ, κ.ά. (Lakoff 1993: 220-222).

Kövecses 2002: 163-177, Βελούδης 2005: 199-205, Νικηφορίδου 2015β, Βελούδης & Κατσώχης 2015). Για παράδειγμα, οι προθέσεις «από» (ελληνικά), “from” (αγγλικά), “de” (γαλλικά) εμφανίζουν σημασίες τοπικής προέλευσης, χρονικής αφητηρίας και αιτίας. Όπως εξηγεί η Νικηφορίδου (2015β), «η κανονικότητα αυτή μπορεί να αναχθεί στις μεταφορές του χρόνου ως τόπου (επομένως και της χρονικής αφητηρίας ως τοπικής αφητηρίας) και της αιτίας του γεγονότος ως τοπικής αφητηρίας». Οι μεταφορές αυτές δεν εξηγούν μόνο το φαινόμενο της πολυσημίας, αλλά δείχνουν και την κατεύθυνση της σημασιολογικής εξέλιξης σε διαγλωσσικό επίπεδο, καθώς το λεξιλόγιο εννοιών τόπου αποκτά σημασίες χρονικές ή αιτιακές και όχι το αντίστροφο. Τέτοιου είδους γενικές μεταφορές μπορεί να είναι καθολικές, ωστόσο σε πιο συγκεκριμένο επίπεδο υπάρχει μεγάλη ποικιλία από γλώσσα σε γλώσσα (και από πολιτισμό σε πολιτισμό) στις διάφορες εκφάνσεις της μεταφοράς, καθώς τα πεδία εμπειρίας δεν αντιστοιχίζονται αναγκαστικά σε όλους τους πολιτισμούς (Kövecses 2002: 183-195).

Τόσο οι κανονικότητες όσο και οι διαφορές στις εννοιακές μεταφορές και στις συγκεκριμένες γλωσσικές εκφράσεις που τις πραγματώνουν διαγλωσσικά έχουν ιδιαίτερη σημασία στο περιβάλλον της διδασκαλίας/εκμάθησης μιας ξένης γλώσσας. Στα επόμενα κεφάλαια (3-6) θα δούμε πώς μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε γλωσσικούς πόρους όπως τα λεξικά και τα σώματα κειμένων, για να βοηθήσουμε τους μαθητές της ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας να αποκτήσουν επίγνωση του φαινομένου της πολυσημίας και του ρόλου της μεταφοράς.

2.2 Ο ρόλος του συγκεκριμένου

Στο γνωσιακό μοντέλο της πολυσημίας οι σημασίες μιας λέξης οργανώνονται σε ένα δίκτυο γύρω από μια κεντρική (πρωτοτυπική) σημασία, από την οποία προκύπτουν οι υπόλοιπες μέσω γνωσιακών μηχανισμών (μεταφοράς και μετωνυμίας). Με ποιον τρόπο όμως διακρίνουμε μια σημασία από τις υπόλοιπες; Σύμφωνα με την Evans (2005: 41), κάθε διακριτή σημασία μιας πολύσημης λέξης πρέπει να φέρει πρόσθετα σημασιολογικά στοιχεία και να εμφανίζει χαρακτηριστικές λεξικογραμματικές δομές. Με άλλα λόγια, το τυπικό περιβάλλον και η τυπική συμπεριφορά μιας λέξης αποτελούν το κριτήριο διάκρισης των σημασιών.

Ο ρόλος του συγκεκριμένου (context) αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στη γνωστή ρήση του Firth (1957: 11) «μια λέξη τη γνωρίζεις από την παρέα της». Ομοίως, ο Sinclair (1998: 14-23) τονίζει ότι οι λέξεις δεν είναι αυτόνομοι, επαρκείς φορείς σημασίας, αλλά το χαρακτηριστικό συγκείμενο είναι μέρος της σημασίας τους. Καθώς οι λέξεις δεν εμφανίζονται απομονωμένες, αλλά αποκτούν νόημα μέσα στο συγκεκριμένο τους, πρέπει να στραφούμε στην περιγραφή «τεμαχίων» λόγου και όχι μεμονωμένων λέξεων. Σύμφωνα με τον Sinclair (1998: ό.π.), τέσσερα μοτίβα συνεμφάνισης είναι κρίσιμα για την περιγραφή, και συνεπώς για τη διάκριση, των σημασιών μιας λέξης: οι συμφράσεις (collocation), οι μορφοσυντακτικές προτιμήσεις (colligation), οι σημασιολογικές προτιμήσεις (semantic preference) και η σημασιολογική προσωδία (semantic prosody).

Οι συμφράσεις είναι ακολουθίες λεξικών στοιχείων τα οποία συνεμφανίζονται σε κείμενο με μεγαλύτερη συχνότητα από εκείνη της εμφάνισης του ενός μόνο από αυτά. Στη σχετική βιβλιογραφία, άλλες φορές τονίζεται η κειμενική διάσταση των συμφράσεων, άλλες φορές η ψυχολογική σύνδεση των δύο μερών και άλλες φορές η στατιστική

διάσταση της συνεμφάνισης (Sinclair 1991: 170, Partington 1998: 16, Hoey 2005: 3-5). Όσον αφορά τη σημασιολογική σχέση των λεξικών στοιχείων, αυτή φαίνεται ότι είναι σχέση εξάρτησης – το ένα μέρος αποτελεί τη βάση της σύμφρασης και είναι σημασιολογικά ανεξάρτητο, ενώ το άλλο προσδιορίζει τη βάση και εξαρτάται σημασιολογικά από αυτή (Benson 1985: 62-63, Handl 2008: 49-50, Martin 2008: 56). Και τα δύο μέρη συμβάλλουν διακριτά στη σημασία της σύμφρασης, αλλά όχι με τον ίδιο τρόπο (Granger & Paquot 2008: 43). Για παράδειγμα, στη σύμφραση «ρίχνω μια ματιά» η ονομαστική φράση αποτελεί τη βάση και συνεμφανίζεται με το ρήμα «ρίχνω» – δεν μπορούμε να αντικαταστήσουμε αυτό το ρήμα με κάποιο άλλο της ευρύτερης κατηγορίας (π.χ. «δίνω», «πετάω») με το ίδιο φυσικό αποτέλεσμα. Σε άλλες συμφράσεις ουσιαστικά συνεμφανίζονται με συγκεκριμένα επίθετα, όπως για παράδειγμα «θερμή (όχι ζεστή) χειραψία», «πλατύ (όχι φαρδύ) χαμόγελο», κ.ά.

Οι μορφοσυντακτικές προτιμήσεις αφορούν τις μορφές με τις οποίες εμφανίζεται συνήθως μια λέξη. Σύμφωνα με τον Hoey (2005: 43), που προσδιόρισε σαφέστερα τον όρο που επεξεργάστηκε ο Sinclair (2003: 173), οι μορφοσυντακτικές προτιμήσεις είναι «η ενδιάμεση σχέση ανάμεσα στη γραμματική και στη σύμφραση». Πιο συγκεκριμένα, ο όρος περιγράφει την τάση που παρουσιάζουν ορισμένες λέξεις να εμφανίζονται (ή να μην εμφανίζονται) σε συγκεκριμένους μορφολογικούς τύπους ή σε συγκεκριμένες θέσεις σε μια πρόταση. Για παράδειγμα, τέτοιες προτιμήσεις αφορούν (Atkins & Rundell 2008: 305):

α) σημασίες ρημάτων που εμφανίζονται μόνο στην παθητική φωνή ή μόνο στην προστακτική έγκλιση ή μόνο στο τρίτο πρόσωπο (π.χ. «αφαιρούμαι» [παθητική φωνή]: δεν προσέχω κάτι που γίνεται ή που κάνω, γιατί σκέφτομαι άλλα πράγματα)

β) σημασίες ουσιαστικών που εμφανίζονται μόνο στον ενικό ή μόνο στον πληθυντικό αριθμό (π.χ. «διακοπές» [πληθυντικός αριθμός]: καθορισμένη περίοδος κατά την οποία διακόπτεται η λειτουργία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, των δικαστηρίων, της βουλής κτλ.)

γ) σημασίες επιθέτων που έχουν μόνο προσδιοριστική ή μόνο κατηγορηματική λειτουργία (π.χ. «στενός φίλος» [προσδιοριστική λειτουργία]: που είναι άρρηκτα δεμένος).

Οι σημασιολογικές προτιμήσεις και η σημασιολογική προσωδία αποτελούν πιο αφηρημένες σχέσεις συνεμφάνισης, τις οποίες μπορούμε να εντοπίσουμε, μόνο αν εξετάσουμε το ευρύτερο συγκείμενο μεγάλου αριθμού γλωσσικών δεδομένων. Οι σημασιολογικές προτιμήσεις αναφέρονται στη συνύπαρξη μιας λέξης με άλλες λέξεις μιας συγκεκριμένης σημασιολογικής κατηγορίας, ενώ η σημασιολογική προσωδία εκφράζει την αξιολογική σημασία (π.χ. αρνητική ή θετική) με την οποία συνδέεται η λέξη (Sinclair 1998: 16-22). Αυτές οι δύο σχέσεις συνεμφάνισης αφορούν τη διεπαφή σημασιολογίας – πραγματολογίας και συχνά είναι στενά συνδεδεμένες. Για παράδειγμα, η λέξη «νους» (ως υποκείμενο) επιλέγει ρήματα από τη σημασιολογική κατηγορία της κίνησης (π.χ. «πηγαίνω», «τρέχω», «ταξιδεύω», «γυρίζω», «τριγυρίζω», «επιστρέφω», κ.α.).⁴ Αν παρατηρήσουμε τη χρήση της σύμφρασης «πηγαίνει ο νους», θα διαπιστώσουμε ότι τα συμφραζόμενά της προδίδουν αρνητική σημασιολογική προσωδία (π.χ. «στο κακό», «στο πονηρό»⁵).

⁴ Αυτή η σημασιολογική προτίμηση βασίζεται στην εννοιακή μεταφορά ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑ.

⁵ Η σημασιολογική προσωδία μπορεί να αναφέρεται όχι μόνο σε λέξεις αλλά και μορφήματα. Για παράδειγμα, έχει διαπιστωθεί ότι το επίθημα «-ιστικός)» έχει αρνητική σημασιολογική προσωδία

Συνοπτικά, οι συμφράσεις, οι μορφοσυντακτικές προτιμήσεις, οι σημασιολογικές προτιμήσεις και η σημασιολογική προσωδία αναφέρονται σε μια παρατηρήσιμη τάση που έχουν ορισμένες λέξεις να συνεμφανίζονται συχνά με άλλες (στο στενό ή ευρύτερο συγκείμενό τους). Στα επόμενα κεφάλαια θα δούμε πώς οι προτιμήσεις ή οι περιορισμοί συνεμφάνισης αξιοποιούνται λεξικογραφικά σε λήμματα πολύσημων λέξεων (κεφάλαιο 3) και πώς χάρη στη χρήση των σωμάτων κειμένων μπορούμε να αντλούμε συμφραστικές πληροφορίες και να τις αξιοποιούμε στον εντοπισμό των σημασιών πολύσημων λέξεων (κεφάλαιο 4).

3 Λεξικά

Υπάρχουν διάφορα είδη λεξικών, που διαφέρουν ως προς τις γλώσσες που καλύπτουν, τις πληροφορίες που δίνουν για κάθε λέξη, την οργάνωση των πληροφοριών, τους υποψήφιους χρήστες. Ανάλογα με το είδος του λεξικού (π.χ. μονόγλωσσο/ δίγλωσσο, για φυσικούς ομιλητές/ για ξένους ομιλητές/ για παιδιά, αλφαβητικό/ θεματικό, γενικής γλώσσας/ ορολογίας),⁶ μπορεί κανείς να βρει διάφορες πληροφορίες για κάποια λέξη, όπως:

- σημασία
- ορθογραφία
- συλλαβισμός
- προφορά
- ετυμολογία
- συνώνυμα
- αντίθετα
- γραμματικές πληροφορίες (μέρος του λόγου, κλίση, σύνταξη)
- χρήση (επίπεδο λόγου)
- επιστημονικός τομέας
- παραδείγματα χρήσης
- συνδυασμοί λέξεων (συμφράσεις, στερεότυπες εκφράσεις)
- μετάφραση σε άλλη γλώσσα

Το παρόν άρθρο αναφέρεται στο μονόγλωσσο αλφαβητικό λεξικό γενικής γλώσσας που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τις πρακτικές διδακτικές ανάγκες των διδασκόντων και των διδασκομένων την ελληνική γλώσσα. Πριν δούμε πώς παρουσιάζονται πολύσημες λέξεις σε τέτοιου είδους λεξικά (βλ. 3.2), θα εντάξουμε το λήμμα σε ένα γενικό πλαίσιο περιγράφοντας σύντομα τη δομή ενός λεξικού (βλ. 3.1). Το κεφάλαιο 3 κλείνει με τις στρατηγικές αναζήτησης που πρέπει να εφαρμόζουν οι χρήστες (βλ. 3.3).

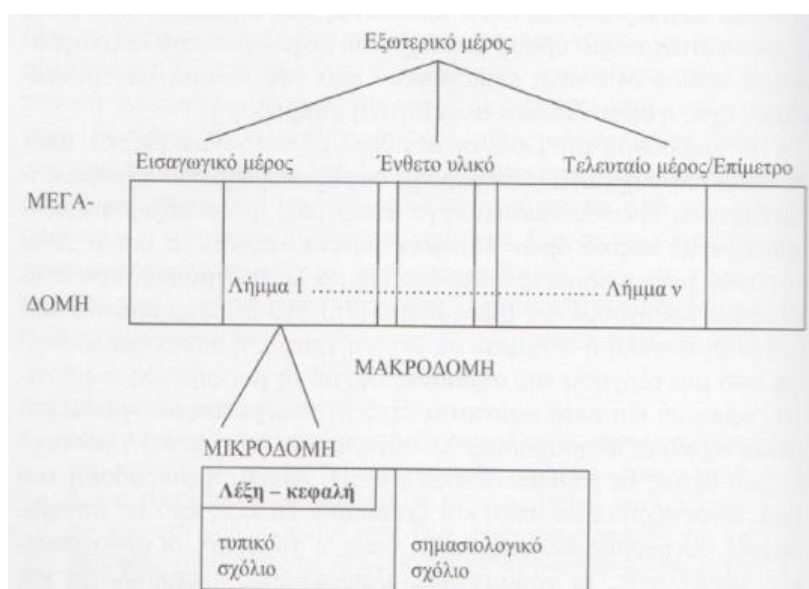

(βλ. Σαββίδου 2012). Ο εντοπισμός τέτοιων μοτίβων συνεμφάνισης είναι εφικτός μόνο με τη χρήση σωμάτων κειμένων.

⁶ Για μια αναλυτική παρουσίαση της τυπολογίας των λεξικών, βλέπε Ξυδόπουλος (2008:287-294).

3.1 Δομή ενός λεξικού

Με τον όρο «δομή του λεξικού» εννοούμε τον τρόπο με τον οποίο τα συστατικά μέρη ενός λεξικού σχετίζονται και συνδέονται μεταξύ τους αλλά και με ολόκληρο το έργο, ώστε να σχηματίζουν ένα ενιαίο σύνολο. Η δομή ενός λεξικού μπορεί να συνοψιστεί στο παρακάτω διάγραμμα που δίνει ο Hartmann (2010: 102):

Εικόνα 1. Δομή ενός λεξικού (Hartmann 2010: 102)

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα, το σύνολο των συστατικών μερών ενός λεξικού ονομάζεται «μεγαδομή» και αποτελείται από τη «μακροδομή», δηλαδή τον κατάλογο των λημμάτων, και από το «εξωτερικό μέρος», το οποίο περιλαμβάνει το «εισαγωγικό μέρος», το «ένθετο υλικό» και το «τελευταίο μέρος ή επίμετρο». Όπως εξηγεί ο Hartmann (2010: 102), «η μακροδομή απεικονίζεται σαν ακολουθία λημμάτων (από το 1 έως το ν), της οποίας προτάσσεται το εξωτερικό μέρος με τη μορφή του εισαγωγικού μέρους (όπως ο πρόλογος) και η οποία διακόπτεται από το ένθετο υλικό (όπως οι εικονογραφήσεις) και ακολουθείται από το τελευταίο μέρος/επίμετρο (όπως μια λίστα βιβλιογραφικών αναφορών)».

Η δομή των επιμέρους λημμάτων λέγεται «μικροδομή». Όπως φαίνεται από το διάγραμμα, η μικροδομή αποτελείται από τη «λέξη-κεφαλή» (τυπωμένη με έντονα γράμματα) και δύο συμπληρωματικές πληροφορίες: (α) το «τυπικό σχόλιο», που βρίσκεται αριστερά και συνήθως αφορά τυπικές/ γραμματικές πληροφορίες για τη λέξη-κεφαλή και (β) το «σημασιολογικό σχόλιο», που βρίσκεται δεξιά και συνήθως παρέχει σημασιολογικές-πραγματολογικές πληροφορίες για τη λέξη-κεφαλή και παραδείγματα χρήσης της. Η μικροδομή ενός λεξικού, δηλαδή πώς διαρθρώνονται τα λήμματά του, εξηγείται συνήθως στο εισαγωγικό μέρος του λεξικού, καθώς παρέχονται οδηγίες για την ευκολότερη χρήση του λεξικού από τους χρήστες του.

Όλα τα λεξικά αποτελούν παραλλαγές πάνω στο θέμα της μακροδομής και της μικροδομής. Στο παρόν άρθρο που πραγματεύεται την πολυσημία εστιάζουμε μόνο στη

μικροδομή, και συγκεκριμένα στον τρόπο οργάνωσης σημασιολογικών-πραγματολογικών πληροφοριών.

3.2 Λεξικογραφική παρουσίαση πολύσημων λέξεων

Αυτό το κεφάλαιο αντλεί παραδείγματα από τρία λεξικά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη διδασκαλία της ελληνικής (ως μητρικής ή/και ως ξένης) γλώσσας. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιούμε το λήμμα για τη λέξη «γεννάω», για να δούμε πώς τα τρία λεξικά αντιμετωπίζουν το φαινόμενο της πολυσημίας.

Το 1ο λήμμα (βλ. Εικόνα 2) απευθύνεται σε μαθητές μικρής ηλικίας (φυσικούς ομιλητές της ελληνικής γλώσσας) και αποτελείται από τρεις χρωματικά διαφοροποιημένες στήλες. Με μια ματιά διαπιστώνουμε ότι (α) η αριστερή στήλη δίνει τυπικές/ γραμματικές πληροφορίες (ορθογραφία, συλλαβισμό, κλίση, ετυμολογία), (β) η μεσαία στήλη δείχνει τις σημασίες της λέξης με ορισμούς και παραδείγματα, και (γ) η δεξιά στήλη δίνει συνώνυμα, σύνθετα, τη σχετική οικογένεια λέξεων, φράσεις και παροιμίες.

Εστιάζοντας στη μεσαία στήλη, βλέπουμε ότι διακρίνονται τρεις σημασίες, οι οποίες αριθμούνται σε διαφορετικές παραγράφους. Για τη διάκριση των σημασιών χρησιμοποιούνται αναλυτικοί ορισμοί και ορισμοί με συνώνυμα, καθώς και παρενθέσεις που δηλώνουν συντακτικούς περιορισμούς («μτβ.», «αμτβ.»), περιορισμούς επιλογής στα υποκείμενα («για πουλιά, ψάρια και ερπετά»), σημασιολογικούς χαρακτηρισμούς («μτφ.») ή μορφοσυντακτικές προτιμήσεις («ως μτχ. παρακ.»).

Το 2ο λήμμα (βλ. Εικόνα 3) δεν απευθύνεται μόνο σε παιδιά, γι' αυτό δίνει για την ίδια λέξη περισσότερες πληροφορίες και η μορφή του είναι πιο περίπλοκη. Στην αρχή, βλέπουμε πώς γράφουμε και πώς προφέρουμε τη λέξη. Όπως και στο 1ο λήμμα, ένας κωδικός δείχνει τη γραμματική κατηγορία της λέξης (δηλαδή Ρ = ρήμα) και παραπέμπει σε πίνακα για την κλίση του ρήματος. Στη συνέχεια, βλέπουμε τις σημασίες της λέξης και σχετικά παραδείγματα. Τρεις βασικές σημασιολογικές διακρίσεις γίνονται κι εδώ: (1) η κυριολεκτική (βιολογική) σημασία με δύο υποκατηγορίες ανάλογα με το είδος του υποκειμένου, (2) η (μετωνυμική) σημασία που εμφανίζεται μόνο στην παθητική φωνή (μορφοσυντακτική προτίμηση), και (3) η μεταφορική σημασία, η οποία βασίζεται στις εννοιακές μεταφορές ΟΙ ΑΙΤΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ και ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑ. Επίσης, παρατηρούνται οι ίδιες συμβάσεις για τους ορισμούς και τη χρήση παρενθέσεων.

Ωστόσο, δίνοντας περισσότερα παραδείγματα, το 2ο λήμμα αναδεικνύει καλύτερα το εύρος των χρήσεων της λέξης, καθώς καταγράφονται πιο αναλυτικά οι λεξιλογικές προτιμήσεις (συμφράσεις) του ρήματος. Ιδιαίτερα στην περίπτωση της μεταφορικής χρήσης της λέξης, τα παραδείγματα δείχνουν συνεμφάνιση του ρήματος με ουσιαστικά όπως «ιδεολογίες», «συμπάθεια», «ενδιαφέρον», «ερωτήματα», «υποψία». Επίσης, βασική διαφορά αυτού του λήμματος με το πρώτο είναι ότι σε κάθε σημασιολογική ενότητα, εκτός από τα παραδείγματα χρήσης, δίνεται και πλήθος στερεότυπων φράσεων συχνά μαζί με ορισμό.

<p>γεννώ (Ρήμα, Ρ5) (εισοτ. γεν-νώ, αόρ. γέννησα, παθ. αόρ. γεννήθηκα, παθ. μχ. γεννημένος) [αρχ. γεννώ] Προσοχή! ► γέννηση < γεννώ ► γένεση, γενετικός, όπως η λέξη «γένος»</p>	<p>1. (μτβ.) κάνω παιδιά, (για πουλιά, ψάρια και ερπετά) κάνω αυγά: ► Η αγελάδα γέννησε ένα χαριτωμένο μοσχάρaki. 2. (μτφ.) δημιουργώ, επινοώ: ► Το μυαλό του γεννούσε συνεχώς νέες ιδέες. 3. (ως μτχ. παρακ.) (αμτβ.) είμαι από τη φύση μου, εκγενετής: ► Ο Γιώργος είναι γεννημένος ζωγράφος.</p>	<p>Συνών.: τεκνοποιώ (1) Σύνθ.: ξεγεννώ Οικογ. Λέξ.: γέννηση, γεννητικός, γεννήτρια, γέννημα, γεννητούρια (τα) Φράσεις: ► Όπως τον γέννησε η μάνα του (= γυμνός) Παροιμ.: ► Αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κόττες</p>
---	--	--

Εικόνα 2. Λήμμα από Το Λεξικό μας: Ορθογραφικό – ερμηνευτικό Λεξικό Δ', Ε', Στ' Δημοτικού (<http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/document/document.php?course=DSDIM-F102&openDir=/4bd951f7tool/4bea7b5awiww>)

<p>γεννώ [jenó] & -άω, -ιέμαι Ρ10.1 : 1α. για τη γυναίκα και για τα θηλυκά ζώα, δηλώνει τη διαδικασία με την οποία το έμβρυο βγαίνει έξω από το μητρικό σώμα: φέρνω στον κόσμο, στη ζωή: <i>Γέννησε πριν από ένα μήνα. Γεννάει πολύ εύκολα. Γέννησε η αγελάδα / η γίδα / η σκύλα μας.</i> (έκφρ.) <i>όπως τον γέννησε η μάνα του, τελείως γυμνός.</i> (υβρ.) <i>τη μάνα που σε γέννησε.</i>   <i>Την πήρε όπως τη γέννησε η μάνα της, χωρίς προίκα.</i>   ανεξάρτητα από το γένος των γονιών: <i>Τον ξέρω σαν να τον γέννησα, τον ξέρω πολύ καλά, ξέρω καλά το χαρακτήρα του.</i> ΠΑΡ <i>Με λούζεις, με χτενίζεις, ξέρω ποιος με γέννησε, συνήθ. για νόθα παιδιά που η αγάπη τους στρέφεται προς τους φυσικούς γονείς.</i>   <i>Γεννήθηκε τυφλός. Γεννήθηκε το 1949.</i> (έκφρ.) <i>μια φορά γεννιέται ο άνθρωπος, για να τονιστεί η αξία της ζωής. γεννήθηκαν / είναι γεννημένοι ο ένας για τον άλλο ταιριάζουν πολύ.</i> β. για πουλιά και ψάρια, κάνω αυγά: <i>Αρχίσανε να γεννάνε οι κόττες. Είναι η εποχή που τα ψάρια γεννούν τα αυγά τους.</i> ΠΑΡ <i>Αλλού τα κακαρίσματα* κι αλλού γεννούν οι κόττες. Γεννούν κι οι πετεινοί του, είναι πολύ τυχερός.</i> 2. (παθ.) <i>είμαι από τη φύση μου, έχω την προδιάθεση, την ικανότητα για κτ.: Ο καλλιτέχνης γεννιέται, δε γίνεται. Είναι γεννημένος ποιητής / ρήτορας.</i> 3. (μτφ.) <i>δημιουργώ, προκαλώ: Μεταξύ τους γεννήθηκε αμοιβαία συμπάθεια. Οι ιδεολογίες γεννιούνται μέσα σε συγκεκριμένες συνθήκες. Η στάση του μου γέννησε πολλά ερωτήματα. Μου γεννήθηκε η υποψία ότι Του γεννήθηκε το ενδιαφέρον για τα νέα κοινωνικά κινήματα.</i> ΦΡ <i>το μυαλό του (δε) γεννά, (δεν) είναι επινοητικός, εφευρετικός.</i></p> <p>[αρχ. γεννώ]</p>
--

Εικόνα 3. Λήμμα από το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html)

<p>γεννάω/γεννώ (γέννησα), γεννιέμαι (γεννήθηκα, γεννημένος) ΡΗΜ.:</p> <p>1. όταν μια γυναίκα γεννάει, βγάζει από το σώμα της ένα μωρό, ενώ τα θηλυκά ζώα γεννάνε άλλα ζώα ή αυγά: <i>Η θεία μου γέννησε αγόρι. / Η σκύλα τους γέννησε πέντε σκυλάκια. / Τα ψάρια γεννάνε αυγά.</i></p> <p>2. λέμε ότι κάτι γεννάει κάτι άλλο όταν το κάνει να συμβεί (= δημιουργώ, προκαλώ): <i>Η φτώχεια γεννάει γκρίνια και κακία.</i></p> <p>3. γεννιέμαι παθ.: χρησιμοποιούμε το "γεννιέμαι" για να πούμε ότι κάποιος ήρθε στη ζωή, ότι άρχισε να ζει: <i>Γεννήθηκε στις 30 Οκτωβρίου. / Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη αλλά ζει στην Αθήνα.</i></p> <p>4. γεννιέμαι παθ.: όταν κάποιος γεννιέται με πρόβλημα ή ταλέντο, το έχει από τη φύση του: <i>Γεννήθηκε τυφλός. / Είναι γεννημένος ηθοποιός.</i></p>

Εικόνα 4. Λήμμα από το Λεξικό της ελληνικής ως ξένης γλώσσας για μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (<http://www.museduc.gr/docs/gymnasio/Dictionary.pdf>)

Το 3ο λήμμα (βλ. Εικόνα 4) απευθύνεται ρητά σε μη φυσικούς ομιλητές της ελληνικής γλώσσας. Η κύρια διαφορά του από τα δύο προηγούμενα λήμματα αφορά τη στρατηγική

που ακολουθεί στους ορισμούς των σημασιών. Σε αντίθεση με τους παραδοσιακούς, ελλειπτικούς ορισμούς των προηγούμενων λημμάτων, εδώ οι ορισμοί είναι προτασιακοί και εντάσσουν τη λέξη-κεφαλή στο τυπικό της συγκείμενο.⁷ Δεν χρησιμοποιούνται παρενθέσεις με συντακτικές, συμφραστικές ή σημασιολογικές πληροφορίες. Για παράδειγμα, η μεταφορική σημασία δεν δηλώνεται με κάποια συντομογραφία (π.χ. «μτφ.»), αλλά με την ένδειξη «λέμε ότι...». Εντάσσοντας στον ορισμό τη συντακτική πληροφορία «κάτι γεννάει κάτι άλλο», το λήμμα προσπαθεί να βοηθήσει τον χρήστη να καταλάβει τη μετάβαση από τη συγκεκριμένη βιολογική ενέργεια (σημασία 1) στην αφηρημένη αιτιολογική σχέση (σημασία 2). Οι μορφοσυντακτικές προτιμήσεις παρουσιάζονται στο τέλος του λήμματος σε χωριστές παραγράφους. Για παράδειγμα, ως σημασία 3 καταχωρίζεται η βασική χρήση του «γεννιέμαι», ενώ στο 2ο λήμμα (βλ. Εικόνα 3) αυτή η χρήση υπονοείται από ένα παράδειγμα («Γεννήθηκα το 1949»).

3.3. Δεξιότητες αναφοράς

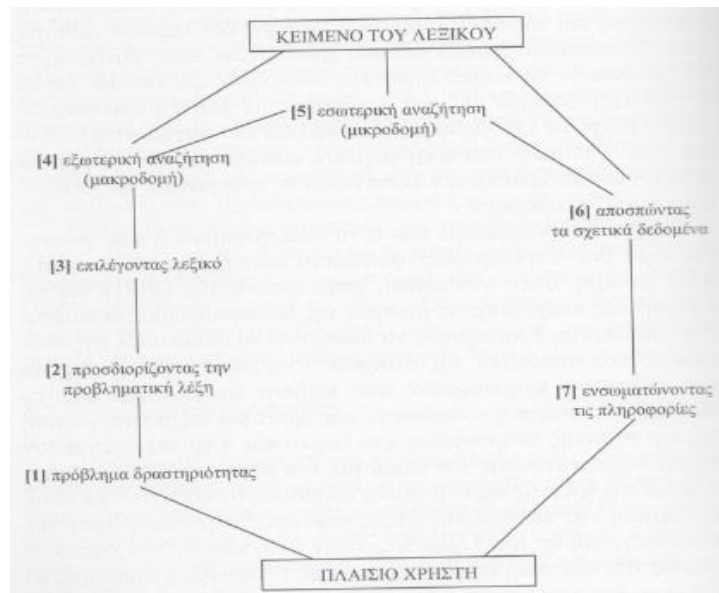
Όπως φανερώνει η παραπάνω συζήτηση, η δομή των λεξικών είναι πολύπλοκη και απαιτεί την ανάπτυξη κατάλληλων δεξιοτήτων από την πλευρά του χρήστη. Χρησιμοποιούμε τον όρο «δεξιότητες αναφοράς» (reference skills), για να αναφερθούμε στις «ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ο χρήστης του λεξικού, για να μπορεί να εντοπίζει αποτελεσματικά τις πληροφορίες που αναζητά» (Hartmann & James 1998: 117). Διάφοροι ερευνητές έχουν προτείνει ταξινομήσεις των δεξιοτήτων αναφοράς (π.χ. Hartmann 2010, Μάντζαρη 2011, Nation 2001, Nesi 1999, Scholfield 1997).

Κάθε προσπάθεια καταγραφής των δεξιοτήτων αναφοράς πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τη διαδικασία της αναζήτησης στο λεξικό. Ο Hartmann (2010: 146) απομονώνει τα βασικά στάδια της (γενικής) πράξης αναφοράς στο λεξικό στο παρακάτω διάγραμμα (βλ. Εικόνα 5). Σύμφωνα με αυτό το διάγραμμα, οι γενικές δεξιότητες που πρέπει να διαθέτει ο χρήστης του λεξικού περιλαμβάνουν την ικανότητα

- αναγνώρισης του λεξιλογικού προβλήματος
- επιλογής του κατάλληλου λεξικού
- αναζήτησης και εύρεσης του κατάλληλου λήμματος στη μακροδομή του λεξικού
- αναζήτησης και εύρεσης των κατάλληλων πληροφοριών στη μικροδομή του λήμματος
- ενσωμάτωσης των πληροφοριών στο συγκεκριμένο πρόβλημα που παρακίνησε τη διαδικασία αναφοράς.

---

⁷ Για περισσότερες πληροφορίες για την τεχνική σύνταξης προτασιακών ορισμών, βλέπε Μάντζαρη (2011: 82-92).

Εικόνα 5. Συστατικά της διαδικασίας αναζήτησης (Hartmann 2010: 146)

Αυτές οι γενικές δεξιότητες προϋποθέτουν πολλές επιμέρους δεξιότητες που καθορίζονται από παράγοντες όπως είναι, για παράδειγμα, το είδος της χρήσης του λεξικού (προσληπτική/ παραγωγική) (Nation 2001: 285-8) και το είδος της αναζητούμενης πληροφορίας (σημασία/ ορθογραφία/ γραμματική κτλ.) (Μάντζαρη 2011: 121). Καθώς το άρθρο επικεντρώνεται στο θέμα της πολυσημίας, καταγράφουμε παρακάτω ορισμένες δεξιότητες αναφοράς που συνδέονται άμεσα με την ερμηνεία πολύσημων λημμάτων. Συγκεκριμένα, ο χρήστης θα πρέπει να είναι σε θέση να

- εντοπίζει σωστά τη σημασία που αναζητά μέσα στα λήμματα αναγνωρίζοντας τις τυπογραφικές συμβάσεις του λεξικού για τη διάκριση των σημασιών (π.χ. αρίθμηση, παρενθετικές ενδείξεις, διαφορετικοί ορισμοί για κάθε σημασία)
- αποκωδικοποιεί σωστά χαρακτηρισμούς που αναφέρονται στη σημασία (π.χ. συνωνυμία, αντωνυμία, μεταφορά), στη μορφή (π.χ. παραγωγή, σύνθεση), στο ύφος (π.χ. ειρωνεία)
- αντλεί πληροφορίες από τους ορισμούς και τα παραδείγματα για το τυπικό συγκείμενο της λέξης στις διαφορετικές της σημασίες (π.χ. συμφράσεις, περιορισμούς χρήσης, σύνταξη).

Αυτοί οι στόχοι αποτελούν και πρόταση για τη δημιουργία δραστηριοτήτων που θα εξοικειώνουν τους διδασκόμενους την ελληνική γλώσσα με τη χρήση λεξικών. Σχετικές ενδεικτικές δραστηριότητες δίνονται στο κεφάλαιο 5.

4. Σώματα Κειμένων

Τα Ηλεκτρονικά Σώματα Κειμένων (corpora) είναι μεγάλες αντιπροσωπευτικές συλλογές γραπτών και προφορικών κειμένων που αποθηκεύονται σε ειδικά σχεδιασμένες βάσεις δεδομένων. Τα κείμενα είναι διαφόρων ειδών, π.χ. γραπτά κείμενα από εφημερίδες/ περιοδικά, λογοτεχνικά έργα, δοκίμια, προφορικά κείμενα από την τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Τα σώματα κειμένων σηματοδοτούν μια νέα εποχή τόσο για τη λεξικογραφία

όσο και τη διδασκαλία/εκμάθηση γλωσσών, επειδή καταδεικνύουν την πραγματική χρήση των λέξεων.

Σ' αυτό το κεφάλαιο, αφού αναφερθούμε σύντομα στα σώματα κειμένων που υπάρχουν για την ελληνική γλώσσα (βλ. 4.1), περιγράψουμε τον τρόπο χρήσης του σώματος κειμένων (βλ. 4.2) καθώς και τη συμβολή του στη μελέτη της πολυσημίας ως εργαλείο συμπληρωματικό του λεξικού (βλ. 4.3).

4.1. Σώματα Κειμένων για την ελληνική γλώσσα

Ένα γενικό σώμα κειμένων πρέπει να είναι αρκετά μεγάλο, ώστε να θεωρείται αντιπροσωπευτικό μιας γλώσσας.⁸ Με άλλα λόγια, πρέπει να αναπαριστά ικανοποιητικά το λεξιλόγιο και τις σημαντικότερες γλωσσικές της ποικιλίες, για να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βάση για αξιόπιστες γενικεύσεις σχετικά με τη συγκεκριμένη γλώσσα ως σύνολο.

Το μεγαλύτερο, αυτή τη στιγμή, ηλεκτρονικό σώμα κειμένων για τη γραπτή μορφή της νέας ελληνικής είναι ο *Εθνικός Θησαυρός για την Ελληνική Γλώσσα* (ΕΘΕΓ) (<http://hnc.ilsp.gr>) του Ινστιτούτου Επεξεργασίας Λόγου (Χατζηγεωργίου κ.ά. 2001), που περιλαμβάνει περίπου 47 εκατομμύρια λέξεις, ενώ εμπλουτίζεται συνεχώς. Υπάρχει, επίσης, και το *Σώμα Ελληνικών Κειμένων* (ΣΕΚ) (<http://www.sek.edu.gr>), που αποτελεί προϊόν της συνεργασίας των Πανεπιστημίων Αθηνών και Κύπρου. Το ΣΕΚ περιλαμβάνει περίπου 30 εκατομμύρια λέξεις από κείμενα τόσο του γραπτού όσο και του προφορικού λόγου (Γούτσος 2004). Τέλος, το διαδικτυακό περιβάλλον του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, ΠΥΛΗ για την ελληνική γλώσσα, δίνει ελεύθερη πρόσβαση σε ένα μικρότερο σώμα κειμένων περίπου 7 εκατομμυρίων λέξεων, το *Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων* (http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/index.html).

4.2. Το εργαλείο του συμφραστικού πίνακα

Ένα σώμα κειμένων, για να μπορεί να αξιοποιηθεί, πρέπει να συνοδεύεται από ένα σύστημα αναζήτησης (corpus query system). Αυτό το υπολογιστικό πρόγραμμα επιτρέπει την ανάλυση των δεδομένων ενός σώματος κειμένων, εστιάζοντας στην επαναληψιμότητα των λεκτικών τύπων. Ο πιο γνωστός τρόπος αναπαράστασης των δεδομένων ενός σώματος κειμένων είναι ο συμφραστικός πίνακας (concordance).

Με αυτό τον τρόπο, όλες οι εμφανίσεις μιας αναζητούμενης λέξης συγκεντρώνονται σε πίνακα, που περιλαμβάνει αριθμημένες γραμμές στις οποίες εμφανίζεται η αναζητούμενη λέξη μαζί με κομμάτι από το αριστερό και το δεξί συγκείμενό της (Sinclair 1991). Οι αριθμημένες γραμμές αντιστοιχούν η καθεμιά και σε ένα απόσπασμα από ένα συγκεκριμένο κείμενο. Για παράδειγμα, η Εικόνα 6 δείχνει απόσπασμα από τον συμφραστικό πίνακα του ΕΘΕΓ για το ουσιαστικό «νους».

⁸ Για τις βασικές αρχές σχεδιασμού σωμάτων κειμένων, βλέπε π.χ. McEnery & Wilson (2003).

83	αι «Ντέιβ, πρόεδρος για μία μέρα»), στο ν ου έρχονται διάφορες ταινίες, όπως «Το κόκ
84	χει καθόλου πορνογραφικό χαρακτήρα (στο ν ου έρχεται «Η αυτοκρατορία των αισθήσεων»
85	μηχανής μελετημένες στην εντέλεια (στο ν ου έρχεται πάντα η δοσμένη με φαντασία και
86	άρει την Άλις) κι άλλοτε εφιαλτική (στο ν ου έρχεται η σκηνή του οργίου, από τις καλ
87	ας, άθελά της, έναν εμφύλιο πόλεμο (στο ν ου έρχεται η Γιουγκοσλαβία) που κινδυνεύει
88	Στο ν ου έρχεται ο Φίλιπ Μάρλοου των ταινιών που
89	τογραφιστές κατάφεραν στο παρελθόν (στο ν ου έρχεται ο Παζολίνι) να δώσουν παρόμοια
90	Στο ν ου έρχεται ο Τιμ Μπέρτον με τους δικούς το
91	τλεί από τον κλασικό κινηματογράφο (στο ν ου έρχεται τόσο ο κινηματογράφος του Τζον
92	η διαύγεια και δύναμη στο παρελθόν -στο ν ου έρχεται μια άλλη θαυμάσια, αν και παραγ
93	η Σου συναντά στα μπαρ ή το πάρκο (στον ν ου έρχεται η νεαρή μπαργούμαν και ο ηλικιω
94	τις ταινίες της δεκαετίας τού '20 (στο ν ου έρχεται η κλασική «Αυγή» του Μούρναου).
95	ύνδεση με το παρελθόν και τη μνήμη (στο ν ου έρχεται ο Μπέργκμαν με τις «Άγριες φράο
96	ν πραγματικότητα ένας αντι - ήρωας (στο ν ου έρχεται ο κουρασμένος και εκτός εποχής
97	στην Αμερική της δεκαετίας του '60 (στο ν ου έρχεται ο Μάρλοου του Έλιοτ Γκουλντ στη
98	οιό, που εκτός το αγγελικό πρόσωπο (στο ν ου έρχεται ο Άλαν Λαντ) και το συσχετισμό
99	φαιρας, δοσμένη σε χαμηλούς τόνους (στο ν ου έρχεται το "Επάγγελμα ρεπόρτερ" του Αντ
100	Στο ν ου έρχεται το χιουμοριστικό θρίλερ του Χίτ
101	Αλλά κι εκείνες του Ντε Σίκα (στο ν ου έρχεται "Ο κλέφτης των ποδηλάτων" και ο
102	ελιχθεί σε μια άλλη, ανώτερη μορφή (στο ν ου έρχεται το φινάλε του 2001, Οδύσσεια το
103	ωξης, αλλά κι ένα είδος road movie (στο ν ου έρχεται ο Δραπέτης του Αβραάμ Πολόνσκι)
104	Στο ν ου έρχεται ο Μπουνιουέλ, ιδιαίτερα στην επ
105	πάθη άνθρωπο και το σατανικό μάγο - στο ν ου έρχεται ο Μελιές) και την αέρινη Λεονόρ
106	φερε να φτιάξει μια μουσική ταινία (στο ν ου έρχεται το Νάσβιλ), φτιαγμένη ακριβώς ό
107	Πρόκειται για μια ρομαντική (στο ν ου έρχονται τα βιβλία της Έμιλι Μπρόντε) ε
108	σήμερα, φτιάχνει μια καθαρά λαϊκή (στον ν ου έρχονται οι μεγάλες συναρπαστικές (χρησ
109	Στο ν ου έρχονται και φεύγουν οι... μελέτες που
110	γκ με μια επιμονή σχεδόν σαδιστική (στο ν ου έρχονται ταινίες όπως η «Αντεπίθεση» το
111	από τον «Παίκτη» του Ντοστογιέφσκι, στο ν ου έρχονται ταινίες όπως «Ο κόσμος είναι δ
112	τον καιρό αποκτούν πραγματική αξία (στο ν ου έρχονται οι «μικρές» ταινίες του Τζον Φ
113	ρώτα πλάνα στην αφρικανική ζούγκλα, στο ν ου έρχονται ο «Μπάμπι» και ο «Ντάμπο», από
114	και του καυτού καλοκαιριού του '77 (στο ν ου έρχονται οι ταινίες του «Να κάνεις το σ

Εικόνα 6. Απόσπασμα από συμφραστικό πίνακα του ΕΘΕΓ

Στον συμφραστικό πίνακα συνδυάζονται οι δύο άξονες της γλώσσας: ο οριζόντιος (συνταγματικός) άξονας, που δείχνει το συγκεκριμένο για μία εμφάνιση της λέξης, και ο κάθετος (παραδειγματικός) άξονας, που δείχνει τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των διαφορετικών εμφανίσεων αυτής της λέξης. Το βασικό πλεονέκτημα ενός συμφραστικού πίνακα είναι ακριβώς ο κάθετος άξονας, που μας επιτρέπει να προβούμε σε γενικεύσεις χάρη στις επαναλήψεις των λεκτικών τύπων. Βλέποντας μαζί πολλές χρήσεις της ίδιας λέξης, μπορούμε να ανακαλύψουμε τις σημασίες της και να κατανοήσουμε τον ρόλο των συμφραζομένων, του επιπέδου ύφους, της περιστασης επικοινωνίας, κ.λπ.

Για παράδειγμα, στην Εικόνα 6 παρατηρούμε το μοτίβο που επαναλαμβάνεται: το ουσιαστικό «νους» αποτελεί τη βάση ενός προθετικού συνόλου («στο νου») που δηλώνει κατεύθυνση προς τόπο και συνεμφανίζεται με το ρήμα κίνησης «έρχομαι». Αυτό το μοτίβο συνεμφάνισης καταλαβαίνουμε ότι χρησιμοποιείται μεταφορικά, αν σκεφτούμε ότι δεν έχουμε κυριολεκτική (φυσική) κίνηση αλλά μεταφορική κίνηση πνευματικών αντικειμένων (εικόνες, αναμνήσεις).

Αν και τα σώματα κειμένων για την ελληνική γλώσσα που αναφέρθηκαν παραπάνω (βλ. 4.1) παρουσιάζουν τις λεξικές πληροφορίες μέσω συμφραστικών πινάκων, πρέπει να σημειωθεί ότι για πολύ μεγάλα σώματα κειμένων (π.χ. της τάξης των 100 εκατομμυρίων λέξεων και άνω) οι συμφραστικοί πίνακες με τις χιλιάδες γραμμές εμφανίσεων δεν αποτελούν το πιο εύχρηστο εργαλείο παρουσίασης της λεξικής πληροφορίας. Λύση αποτελεί ένα σύγχρονο σύστημα αναζήτησης που δημιουργεί αυτόματα το λεξικό προφίλ μιας λέξης (Word Sketch), ένα είδος δηλαδή στατιστικής περίληψης που αποκαλύπτει στοιχεία σχετικά με τον τρόπο που η αναζητούμενη λέξη συνεμφανίζεται συνήθως με άλλες λέξεις. Για παράδειγμα, το λεξικό προφίλ για ένα ουσιαστικό αναφέρει τα ρήματα με τα οποία αυτό συνεμφανίζεται ως αντικείμενο ή υποκείμενο, τα επίθετα από τα οποία αυτό προσδιορίζεται, κ.λπ. Τη δυνατότητα αναζήτησης και εμφάνισης των λέξεων σε σώματα κειμένων με βάση το λεξικό τους προφίλ προσφέρει το σύστημα Sketch Engine (<http://www.sketchengine.co.uk>).⁹

4.3 Συμβολή στη διερεύνηση της πολυσημίας

Με στόχο την αξιοποίηση των σωμάτων κειμένων στη γλωσσική διδασκαλία, το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας έχει συνδέσει ένα λεξικό (το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*) και ένα σώμα κειμένων (το *Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων*) στο διαδικτυακό του περιβάλλον, ΠΥΛΗ για την ελληνική γλώσσα. Όπως εξηγεί ο Κουτσογιάννης (2007), «[έ]να λεξικό [...] δεν μπορεί παρά να δώσει το ερμηνευμα μιας λέξης και παραδείγματα χρήσης της σε προτασιακό επίπεδο συνήθως, κάτι που είναι ανεπαρκές. Γι' αυτό, η αναζήτηση στο λεξικό συνδέθηκε με την παράλληλη δυνατότητα αναζήτησης σε σώμα κειμένων». Με άλλα λόγια, αφού αναζητήσουμε μια λέξη στο λεξικό και διαβάσουμε τους ορισμούς και τα παραδείγματα του λήμματος, μπορούμε να αναζητήσουμε την ίδια λέξη στο σώμα κειμένων και να δούμε παραδείγματα πραγματικής χρήσης, όχι μέσα σε μικρές προτάσεις, αλλά μέσα σε ολόκληρο κείμενο.

Σύμφωνα με τον Κουτσογιάννη (2007), με την παράλληλη χρήση λεξικού και σώματος κειμένων μπορούμε να

- διασταυρώσουμε τους ορισμούς και τα παραδείγματα ενός λήμματος με παραδείγματα χρήσης από τον αυθεντικό λόγο
- μελετήσουμε τις σημασίες μιας λέξης στο πεδίο της καθημερινής χρήσης και να συνειδητοποιήσουμε ότι οι σημασίες των λέξεων μιας ζωντανής γλώσσας δεν είναι παγιωμένες, αλλά μεταβάλλονται
- μεταθέσουμε το ενδιαφέρον της γλωσσικής διδασκαλίας από τις λέξεις καθαυτές στο πώς το συγκεκριμένο καθορίζει τη σημασία και τη λειτουργία των λέξεων

⁹ Για περισσότερες πληροφορίες για το σύστημα Sketch Engine και το εργαλείο Word Sketch, βλέπε Kilgarriff et al. (2008).

- ξεφύγουμε από την στατική διδασκαλία του λεξιλογίου και να σχεδιάσουμε μικρές ερευνητικές εργασίες, μέσα από τις οποίες οι μαθητές θα ανακαλύψουν τις σημασίες των λέξεων και θα κατανοήσουν τον ρόλο των συμφραζομένων, του επιπέδου ύφους και της περίπτωσης επικοινωνίας.

Για να δούμε στην πράξη πώς ένα σώμα κειμένων μπορεί να συμπληρώσει ένα λεξικό, θα χρησιμοποιήσουμε ένα εύστοχο παράδειγμα των Κωνσταντίνου & Τσολακίδη (2011: 348-351). Αναζητούμε το ουσιαστικό «πάρκο» πρώτα στο *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* και μετά στο *Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων*. Όπως δείχνει η Εικόνα 7, το λήμμα δίνει τη βασική σημασία της λέξης (δηλαδή 'κήπος', 'δασάκι') και εξηγεί κάποιες συμφράσεις («εθνικό πάρκο», «αρχαιολογικό πάρκο», «βιομηχανικό πάρκο»). Για να καταλάβουμε την έννοια του πάρκου καλύτερα, μεταφερόμαστε στο σώμα κειμένων πατώντας τον σύνδεσμο «Αποστολή στα Σώματα».

The screenshot shows the website interface for the Greek Language Center. The main content area displays the search results for the word 'πάρκο'. The definition provided is: 'πάρκο¹ το [párko] Q39 : ανοικτός δημόσιος χώρος διαμορφωμένος σε κή πο ή μικρό δασάκι: Θα βρεθούμε στο ~ δίπλα στο σπίτι σου. || Εθνικό ~, εκτεταμένη περιοχή η οποία διατηρείται στη φυσική της κατάσταση και στην οποία προστατεύεται η χλωρίδα και η πανίδα. || Αρχαιολογικό ~, χώρος ανοικτός για την έκθεση και προβολή των αρχαιολογικών ευρημάτων τα οποία έχουν βρεθεί επιτόπου, διαμορφωμένος σε πάρκο, με πράσινο και χώρους αναψυχής. || Βιομηχανικό ~, βιομηχανική ζώνη στην οποία οι εγκαταστάσεις βρίσκονται μέσα σε χώρο διαμορφωμένο σε πάρκο. παρκάκι το ΥΠΟΚΟΡ.

Εικόνα 7. Το λήμμα «πάρκο» στο *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%BA%CE%BF&dq=)

Όπως δείχνει ο συμφραστικός πίνακας της Εικόνας 8, η λέξη «πάρκο» εμφανίζεται με έντονα γράμματα στη μέση πολλών παραδειγμάτων. Με μια γρήγορη ματιά στα παραδείγματα, βλέπουμε ότι υπάρχουν κι άλλα είδη πάρκων που δεν αναφέρονται στο λεξικό (π.χ. «θαλάσσιο πάρκο», «αθλητικό πάρκο», «πάρκο κρασιού», «πάρκο κυκλοφοριακής αγωγής»). Πατώντας πάνω στον κωδικό στα αριστερά κάθε παραδείγματος, μπορούμε να δούμε μεγαλύτερο τμήμα του κειμένου.

Για παράδειγμα, πατώντας τον τελευταίο κωδικό (M4238) εμφανίζεται το κείμενο της Εικόνας 9. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ότι αυτό το κείμενο μιλάει και για ένα κανονικό πάρκο (με δέντρα) και για ένα πάρκο κυκλοφοριακής αγωγής. Χάρη στο εκτεταμένο περιβάλλον βλέπουμε δίπλα δίπλα διαφορετικές χρήσεις της ίδιας λέξης. Περισσότερες δραστηριότητες που αξιοποιούν τα σώματα κειμένων παρατίθενται στο κεφάλαιο 6.

www.greek-language.gr

Παρομοίωση Βοήθεια Χάρτης Πλοήγησης Επικοινωνία

νούνη
για την Ελληνική γλώσσα

Νέα Ελληνική Γλώσσα

Αρχική Νέα Ελληνική Νεοελλ. Λογοτεχνία Μεσαιωνική Ελληνική Αρχαία Ελληνική Θεωρία & Ιστορία Ενημέρωση

Παράλληλη Αναζήτηση

Αναζήτηση

Στατιστικά

Αναζήτηση

πάρκο Βρες

Εμφάνιση

Συμφραζόμενα λέξης Ολόκληρη πρόταση

Αναζήτηση για: "πάρκο"

4 λέξεις με 248 εμφανίσεις [1-4]

πάρκα (50) [πάρκο - N:Nnp:Anp:Vnp]

M0806 P020 L025 ... υγείας, προστασία φύσης, θάλασσα **πάρκα**, τουρισμός περιπέτειας.] 6. Τουρι...

M1082 P008 L039 ..., ούτε για τα δεκάδες παγκάκια στα **πάρκα**, που εγκαταλείπονται σάπια και τελ...

M1124 P009 L010 ...ν ρυπαίνουν δρόμους - πεζοδρόμια - **πάρκα** - παιδικές χαρές] -Πτώματα ζώων πα...

M1124 P019 L021 ...για την απαγόρευση της εισόδου στα **πάρκα** και τις παιδικές χαρές όσων συνοδε...

M1124 P023 L025 ... Θεσσαλονίκης, διαπιστώθηκε ότι τα **πάρκα** και οι παιδικές χαρές στο σύνολό τ...

Εμφάνιση λέξης

πάρκο (129) [πάρκο - N:Nns:Ans:Vns]

M0046 P003 L004 ...οξενήσουν το μεγαλύτερο στον κόσμο **Πάρκο** Κρασιού, την VINOPLIS. Οι εμπνευσ...

M0626 P020 L037 ...τε από το νου σας με μια βόλτα στο **πάρκο** ή με έναν περίπατο. Τα όνειρά σας ...

M0798 P004 L007 ... Αθλητισμού, για να γίνει αθλητικό **πάρκο**. Μέσα σε αυτό, το μεγαλύτερο έργο ...

M0996 P033 L048 .... το άτομο, ανοικτά 12.00 - 01.00, **πάρκο** Δαβάκη, Νεάπολη, απέναντι από το σ...

M1058 P006 L019 ...ημείο -τέτοιο ήταν το καλλιμάρμαρο **πάρκο** της πλατείας που κυριολεκτικά ξεπα...

Εμφάνιση λέξης

πάρκου (52) [πάρκο - N:Gns]

M2116 P002 L002 ... Καπερναούμ για την κατασκευή του **πάρκου**. Το εγχείρημα αναμένεται να στοιχ...

M2116 P005 L010 ...αι πως η κατασκευή του θεαματικού **πάρκου** αποτελεί την αρχή μιας στενότερης...

M4238 P008 L014 ... διάσπαρτων σε όλη την έκταση του **πάρκου**, ενώ η οριοθέτηση του **πάρκου** θα γ...

M4238 P008 L014 ... του **πάρκου**, ενώ η οριοθέτηση του **πάρκου** θα γίνει με τη δημιουργία φυτικού...

M4238 P009 L015 ...ο δήμος προωθεί και τη δημιουργία **πάρκου** κυκλοφοριακής αγωγής για τα παιδι...

Εμφάνιση λέξης

Εικόνα 8. Απόσπασμα από συμφραστικό πίνακα του Σώματος Νέων Ελληνικών Κειμένων για τη λέξη «πάρκο» (http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/corpora/search.html?q=%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%BA%CE%BF)

Εφημερίδα "Μακεδονία"

- Πληροφορίες
- Αναζήτηση
- Σώμα Κειμένων**
- Στατιστικά

Αναζήτηση

Εμφάνιση

Συμφραζόμενα λέξεις
  Ολόκληρη πρόταση

Ρεπορτάζ :: Ανεπτυγμένη ειδηση-λόγος ◀ ▶

(πάρκο στο βιομηχανικό καλοχώρι :: 23/1/2006 18:24:21)

Σε έκταση πενήντα στρεμμάτων θα κατασκευαστεί το πάρκο ο προϋπολογισμός του οποίου θα φθάσει τα 5,6 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων 407.300 ευρώ θα εξασφαλιστούν από το ΠΕΠ.

Δράσεις αθλητισμού και εκπαίδευσης θα φιλοξενεί μεταξύ άλλων ο χώρος στο δήμο Εχεδώρου

Πάρκο στο βιομηχανικό Καλοχώρι Της ΦΑΝΗΣ ΣΟΒΙΤΣΛΗ

Ενα καταπράσινο πάρκο για την αναψυχή των κατοίκων, στο οποίο θα κατασκευαστούν και υποδομές για αθλοπαιδιές, πρόκειται να αποκτήσει σύντομα το Καλοχώρι του δήμου Εχεδώρου. Στον ίδιο χώρο θα λειτουργήσει και πρότυπος βοτανικός κήπος, με στόχο την προσέλκυση επισκεπτών, καθώς και πάρκο κυκλοφοριακής αγωγής.

Το πάρκο θα κατασκευαστεί σε έκταση πενήντα στρεμμάτων και ο προϋπολογισμός του θα φθάσει τα 5,6 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων 407.300 ευρώ θα εξασφαλιστούν από το ΠΕΠ. Το πάρκο χωροθετείται επί της οδού Κερκύρας, σε μια περιοχή ιδιαίτερα υποβαθμισμένη. Η δημοπράτηση του έργου, σύμφωνα με τον δήμαρχο Γιώργο Αρβαντιδίδη, αναμένεται να γίνει την άνοιξη, εντός τριμήνου δηλαδή, ενώ πρόκειται να περατωθεί στα τέλη του φθινοπώρου. "Το νέο πάρκο αναψυχής, το οποίο μεταξύ των άλλων θα φιλοξενήσει δράσεις αθλητισμού και εκπαίδευσης, θα διαμορφωθεί σε ελεύθερη δημοτική έκταση και εντάσσεται στο πλαίσιο των προγραμμάτων ολοκληρωμένης αστικής ανάπτυξης του δήμου Εχεδώρου", υπογράμμισε ο δήμαρχος.

Πράσινη όαση και αθλοπαιδιές

Η μελέτη του έργου προβλέπει συγκεκριμένα τη διαμόρφωση δύο μίνι γηπέδων ποδοσφαίρου, ισάριθμων γηπέδων μπάσκετ, ενός βόλεϊ και τένις, πλήρως εξοπλισμένων στο σύνολό τους. Ακόμη, έκταση 1.000 τετρ. μ. θα διατεθεί για τη δημιουργία παιδότοπου, όπου θα υπάρχουν παιδική χαρά και χώρος εκμάθησης, πειραματισμού και εκπαίδευσης με τη δημιουργία βοτανικού κήπου και οπωρώνα. Προβλέπονται ακόμη δενδροφυτεύσεις και θαμνοφυτεύσεις καλλωπιστικών φυτών, διάσπαρτων σε όλη την έκταση του πάρκου, ενώ η οριοθέτηση του πάρκου θα γίνει με τη δημιουργία φυτικού φράκτη από θάμνους και δέντρα.

Στον ίδιο χώρο ο δήμος προωθεί και τη δημιουργία πάρκου κυκλοφοριακής αγωγής για τα παιδιά, καθώς και χώρο στάθμευσης 155 θέσεων. Όπως εξηγεί ο δήμαρχος κ. Αρβαντιδής, οι επισκέπτες θα μπορούν να προσεγγίζουν εύκολα το πάρκο από πέντε εισόδους, ενώ η μετακίνησή τους εντός του χώρου θα γίνεται μέσω περιπατητικών διαδρόμων.

Εικόνα 9. Απόσπασμα από κείμενο του Σώματος Νέων Ελληνικών Κειμένων με τη λέξη «πάρκο» (http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/corpora/content.html?t=1,4238&h=120517&l=79288#pinpoint)

5 Πρακτική εφαρμογή I: διδακτική αξιοποίηση λημμάτων

Περνώντας από τη θεωρία στη διδακτική πράξη, αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζει δραστηριότητες που εξοικειώνουν τους διδασκόμενους την ελληνική γλώσσα με τη χρήση λεξικών. Οι δραστηριότητες έχουν κλιμακούμενο βαθμό δυσκολίας και στοχεύουν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων αναφοράς που συνδέονται με την ερμηνεία πολύσημων λημμάτων.

Δραστηριότητα 1

Στόχος: αποκωδικοποίηση των πληροφοριών που υπάρχουν στα λήμματα

Εκφώνηση: Δείτε το παρακάτω λήμμα για το ρήμα «πιέζω». Τι πληροφορίες δίνει και πού ακριβώς βρίσκονται;

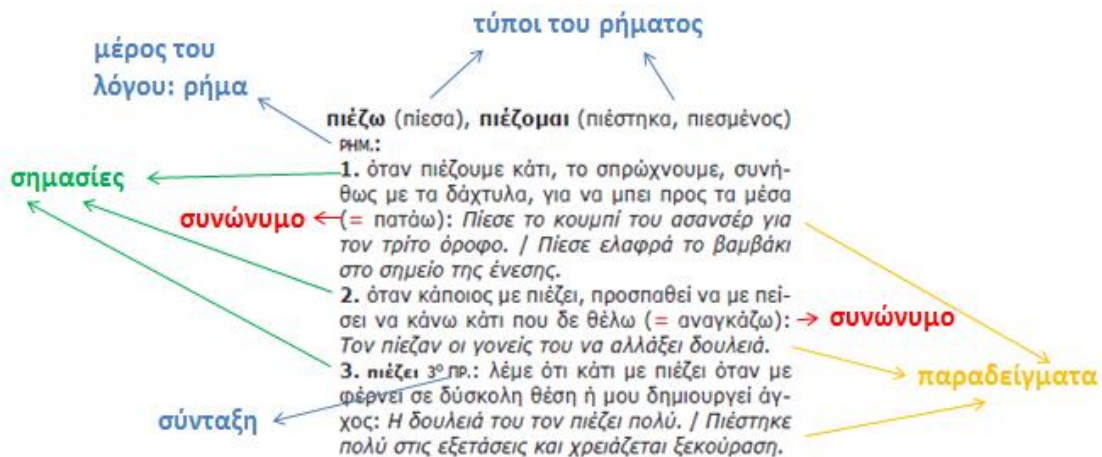
πιέζω (πίεσα), πιέζομαι (πιέστηκα, πιεσμένος)
 ΡΗΜ.:
 1. όταν πιέζουμε κάτι, το σπρώχνουμε, συνήθως με τα δάχτυλα, για να μπει προς τα μέσα (= πατάω): Πίεσε το κουμπί του ασανσέρ για τον τρίτο όροφο. / Πίεσε ελαφρά το βαμβάκι στο σημείο της ένεσης.
 2. όταν κάποιος με πιέζει, προσπαθεί να με πείσει να κάνω κάτι που δε θέλω (= αναγκάζω): Τον πίεζαν οι γονείς του να αλλάξει δουλειά.
 3. πιέζει 3^ο πρ.: λέμε ότι κάτι με πιέζει όταν με φέρνει σε δύσκολη θέση ή μου δημιουργεί άγχος: Η δουλειά του τον πιέζει πολύ. / Πιέστηκε πολύ στις εξετάσεις και χρειάζεται ξεκούραση.

(Λεξικό της ελληνικής ως ξένης γλώσσας για μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης)

<http://www.museduc.gr/docs/gymnasio/Dictionary.pdf>

Λύση:

Το λήμμα δίνει τις εξής πληροφορίες: ορθογραφία, σημασία, συνώνυμα, γραμματικές πληροφορίες (μέρος του λόγου, τύποι του ρήματος, σύνταξη), παραδείγματα χρήσης.

Δραστηριότητα 2

Στόχος: εντοπισμός της σημασίας πολύσημων λέξεων με τη βοήθεια των περιορισμών επιλογής που επιβάλλει η κάθε σημασία

Εκφώνηση: Δείτε το παρακάτω λήμμα για το ρήμα «τρέχω» και σημειώστε τον αριθμό της σημασίας που αντιστοιχεί σε καθεμία από τις προτάσεις στον παρακάτω πίνακα.

τρέχω (έτρεξα) ΡΗΜ.:

1. όταν τρέχουμε, προχωράμε γρήγορα με τα πόδια, πιο γρήγορα από ό,τι όταν περπατάμε: *Πρέπει να τρέξεις για να προλάβεις το λεωφορείο. / Έτρεξε να ανοίξει την πόρτα. / Τρέχει στο Μαραθώνιο.*
2. όταν τρέχουμε με αυτοκίνητο, ποδήλατο κτλ., το οδηγούμε με μεγάλη ταχύτητα: *Μην τρέχεις με τη μηχανή, είναι επικίνδυνο!*
3. τρέχει κάποιος όταν κουράζεται πολύ με κάτι: *Τρέχει όλη μέρα για να μη λείψει τίποτα στα παιδιά.*
4. όταν τρέχουμε κάποιον, τον βάζουμε να κάνει πολλές δουλειές: *Τους τρέχει ο διευθυντής.*
5. (ΠΛΗΡΟΦ.) στην πληροφορική, όταν τρέχουμε ένα πρόγραμμα, το χρησιμοποιούμε στον υπολογιστή μας: *Έτρεξα το πρόγραμμα για τους ιούς.*
6. **τρέχει** 3^ο ΠΡ.: τρέχει ένα αυτοκίνητο όταν προχωράει με κάποια ταχύτητα (= κινείται): *Το αυτοκίνητο έτρεχε με εκατό χιλιόμετρα την ώρα.*
7. **τρέχει** 3^ο ΠΡ.: ένα υγρό τρέχει όταν πηγαίνει προς τα εμπρός ή προς τα κάτω (= κυλάει, ρέει): *Έτρεχαν νερά από τη στέγη. / Βούρκωσε και έτρεχαν δάκρυα από τα μάτια της.*
8. **τρέχει** 3^ο ΠΡ.: λέμε ότι ο χρόνος τρέχει και εννοούμε ότι περνάει πολύ γρήγορα: *Πώς τρέχουν έτσι οι μέρες των διακοπών!*
9. **τρέχει** ΕΝΙΚ. 3^ο ΠΡ.: όταν κάτι τρέχει, κάτι περίεργο συμβαίνει: *Υποψιάζεται ότι κάτι τρέχει με το γιο της. / Τι τρέχει και είσαι λυπημένος;*

ΕΚΦΡ. μου τρέχουν τα σάλια, τρέχα γύρευε, τρέχει το δάκρυ κορόμηλο, τρέχουν τα λεφτά από τα μπατζάκια μου

(Λεξικό της ελληνικής ως ξένης γλώσσας για μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

<http://www.museduc.gr/docs/gymnasio/Dictionary.pdf>)

τρέχω	αριθμός σημασίας στο λήμμα
Τι τρέχει και είσαι στενοχωρημένος;	
Έτρεξε Μαραθώνιο στους Ολυμπιακούς Αγώνες.	
Τρέχει αίμα από τη μύτη μου.	
Ο υπολογιστής χρειάζεται αναβάθμιση, για να τρέξει το πρόγραμμα.	
Τρέχουν οι μέρες χωρίς να το καταλάβουμε.	

Λύση:

τρέχω	αριθμός σημασίας στο λήμμα
Τι τρέχει και είσαι στενοχωρημένος;	9
Έτρεξε Μαραθώνιο στους Ολυμπιακούς Αγώνες.	1
Τρέχει αίμα από τη μύτη μου.	7
Ο υπολογιστής χρειάζεται αναβάθμιση, για να τρέξει το πρόγραμμα.	5
Τρέχουν οι μέρες χωρίς να το καταλάβουμε.	8

Δραστηριότητα 3

Στόχος: χρήση ηλεκτρονικού λεξικού & διάκριση και σύνδεση των σημασιών πολύσημων λέξεων

Εκφώνηση: Επισκεφτείτε το ηλεκτρονικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides) και αναζητήστε το λήμμα «συνταγή». Πόσες σημασίες βρήκατε για τη λέξη; Ποιες ομοιότητες και διαφορές έχουν;

Λύση:

Οι μαθητές θα πρέπει να βρουν στο ηλεκτρονικό λεξικό το παρακάτω λήμμα:

www.greek-language.gr

Πιστοποίηση Βοήθεια Κάρτης Πλοήγησης Επικοινωνία

νύδη
για την Ελληνική γλώσσα

Νέα Ελληνική Γλώσσα

Αρχική Νέα Ελληνική Νεοελλ. Λογοτεχνία Μεσαιωνική Ελληνική Αρχαία Ελληνική Θεωρία & Ιστορία Ενημέρωση

Λεξικό της κοινής νεοελληνικής

Πληροφορίες Αναζήτηση Σύνθετη Αναζήτηση Αποστολή στα Σώματα

ΑΒΓΔΕΖΗΘΙΚΑΜΝΞΟΠΡΣΤΥΦΧΨΩ

Καλόθι 0 Προβολή Αδειασμα

Επιλογές αναζήτησης
 Αναζήτηση και στο σώμα των λημμάτων

Αναζήτηση για: συνταγή

1 εγγραφή

συνταγή η [sindaʝi] **Q29** : **1α.** γραπτή εντολή γιατρού προς φαρμακοποιό να δώσει σε ασθενή κάποιο φάρμακο ή ενδεχομένως και να το παρασκευάσει ο ίδιος: *Γράφω / δίνω μία ~. Φάρμακα που δε δίνονται χωρίς ιατρική ~.* || το χαρτί όπου είναι γραμμένη η παραπάνω ιατρική εντολή. **β.** οδηγίες για το είδος και για την ποσότητα των υλικών που είναι απαραίτητα για να γίνει ένα φαγητό ή ένα γλυκό, καθώς και για τον τρόπο της παρασκευής του: *Θα σου δώσω μια εύκολη ~ για τυρόπιτα / για κουλουράκια. Βιβλίο συνταγών.* **2.** (μψ., μειωτ.) τυποποιημένες οδηγίες για το πώς πρέπει να ενεργήσει ή να συμπεριφερθεί κάποιος: *Δεν υπάρχουν έτοιμες συνταγές για την ευτυχία. Εφαρμόζει τη γνωστή ~ των απειλών και του ξύλου, για να πειθαρχήσει τους μαθητές του.*

[Λόγ.: 1α: ελνστ. *συνταγή*; 1β, 2: σημδ. γαλλ. *recette*]

< Προηγούμενο [1] Επόμενο > Μετάβαση στη σελίδα: 1 Βρες

Το λήμμα διακρίνει 2 σημασιολογικές ενότητες: η 1η χωρίζεται σε 2 κυριολεκτικές υποσημασίες και η 2η αναφέρεται στη μεταφορική χρήση της λέξης (όπως δηλώνει ο χαρακτηρισμός «μτφ.»). Οι 2 υποσημασίες αναφέρονται σε κυριολεκτικές οδηγίες σε 2 διαφορετικούς τομείς, (α) στην ιατρική και (β) στη μαγειρική. Από αυτά τα απτά πεδία περνάμε στο πιο αφηρημένο πεδίο της συμπεριφοράς στη σημασία 2. Αυτή η μεταφορική χρήση της λέξης διαφοροποιείται επίσης από τις κυριολεκτικές της χρήσεις στο ύφος, καθώς δηλώνει μειωτική στάση («μειωτ.») από μέρους του ομιλητή.

6 Πρακτική εφαρμογή II: διδακτική αξιοποίηση σωμάτων κειμένων

Τα σώματα κειμένων με τους συμφραστικούς πίνακες αποτελούν πολύτιμο εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία της σημασίας και της χρήσης των λέξεων. Μπορούν είτε απλώς να αντλήσουν δείγματα αυθεντικής χρήσης των λέξεων για να τροφοδοτήσουν τα διάφορα στάδια του γλωσσικού μαθήματος, είτε να βοηθήσουν τους μαθητές να παρατηρήσουν συμφραστικούς πίνακες για να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα, είτε να εξοικειώσουν τους μαθητές με τη διαδικασία αναζήτησης στα σώματα κειμένων μετατρέποντάς τους έτσι σε «ερευνητές». Ενδεικτικά παρουσιάζονται παρακάτω τρεις δραστηριότητες που αξιοποιούν με διαφορετικό τρόπο, και σε διαφορετικό βαθμό, τα σώματα κειμένων. Τέτοιου είδους δραστηριότητες μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη διδασκαλία της ελληνικής είτε ως μητρικής είτε ως ξένης γλώσσας, καθώς αναπτύσσουν δεξιότητες χρήσης λεξικών πόρων.

Δραστηριότητα 1

Στόχος: διάκριση σημασιών με βάση δείγματα αυθεντικής χρήσης των λέξεων που έχουμε αντλήσει από σώμα κειμένων

Εκφώνηση: Δείτε τις παρακάτω προτάσεις από το Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων. Τι σημαίνει το ρήμα «πονάω» σε κάθε παράδειγμα; Συμπληρώστε τον πίνακα που ακολουθεί.

Πονάω

1	Δεν πεινάει. Πονάει το στομάχι του.
2	Τώρα ανασαίνω καλύτερα και δεν πονάει η μέση μου.
3	Όσο κι αν πονάει , αυτή είναι η αλήθεια.
4	Είμαι πάλι άρρωστη. Πονάει ο λαιμός μου, φτερνίζομαι και βήχω.
5	Σιγά σιγά θα την ξεχάσουμε τη μαμά και δεν θα πονάμε πια.
6	Η ήττα μάς πονάει . Πρέπει να προσπαθήσουμε περισσότερο στον επόμενο αγώνα.
7	Πανικός μ' έπιασε και δεν ήξερα πού να κρυφτώ. Τέτοιες αγωνίες είναι σαν μαχαιριές. Πονάνε.
8	Το πόδι μου είναι πρησμένο και πονάει λίγο.
9	Πώς νιώθεις τώρα με τον τραυματισμό σου; Εξακολουθείς να πονάς;
10	Συνήθως, τα πράγματα που μας πονάνε δεν τα λέμε και έτσι δημιουργούνται παρεξηγήσεις.
11	Θα καταντήσετε αγράμματοι, θα γίνετε αλήτες και αυτό θα κάνει τους γονείς σας να πονέσουν πολύ. Εκείνοι σκοτώνονται, για να σας αναθρέψουν σωστά.
12	Τον είδα στο νοσοκομείο και πονούσε πολύ.

Παραδείγματα που δηλώνουν σωματικό πόνο	Παραδείγματα που δηλώνουν ψυχικό πόνο
-	-
-	-
-	-
-	-
-	-
-	-

Λύση:

Παραδείγματα που δηλώνουν σωματικό πόνο	Παραδείγματα που δηλώνουν ψυχικό πόνο
- 1	- 3
- 2	- 5
- 4	- 6
- 8	- 7
- 9	- 10
- 12	- 11

Οι μαθητές εστιάζουν στα συμφραζόμενα της λέξης «πονάω» και παρατηρούν τη διαφορά ανάμεσα στην κυριολεξία και τη μεταφορά. Για παράδειγμα, λέξεις όπως «μέση», «στομάχι», «λαιμός», «πόδι», «νοσοκομείο» δείχνουν ότι ο πόνος είναι κυριολεκτικός (δηλαδή σωματικός), ενώ λέξεις όπως «αλήθεια», «ήττα», «αγωνίες» δείχνουν ότι ο πόνος είναι μεταφορικός (δηλαδή συναισθηματικός). Το ρήμα «πονάω» δεν είναι η μόνη λέξη από το θεματικό πεδίο της υγείας που χρησιμοποιείται μεταφορικά. Πολύ συχνά όταν μιλάμε για προβλήματα, χρησιμοποιούμε λέξεις που έχουν σχέση με ασθένειες (π.χ. «πληγώνω», «ματώνω», «τραύμα», «πληγή», «πονοκέφαλος»).

Δραστηριότητα 2

Στόχος: εξοικείωση με τη μορφή του συμφραστικού πίνακα & διάκριση σημασιών

Εκφώνηση: Δείτε τον παρακάτω συμφραστικό πίνακα από το Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων. Ποια είναι η λέξη που περιγράφεται στον πίνακα; Πόσες σημασίες της λέξης βρήκατε στον πίνακα;

...πρωτάθλημα, ο Ολυμπιακός είναι "καζάνι που βράζει ". Την ίδια ώρα ένα εκατομμύ...
...εξελίσσεται μέσα σε μία Γερμανία που βράζει , κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο αφηγη...
...στη θερμοκρασία αυτή ο υδράργυρος βράζει . Τα ιατρικά θερμομέτρα έχουν σχεδ...
...με θερμοκρασία βρασμού. Κάθε υγρό βράζει αλλά σε διαφορετική θερμοκρασία. ...
...ο κόσμος έχει τη διάθεση να αντιδράσει. Κάτι βράζει από κάτω. Αυτό το είδαμε και στις...
... ΣΤΟ ΖΟΥΜΙ της βράζει η ποδοσφαιρική Θεσσαλονίκη. Η χειμερινή μεταγραφική περιόδ...
...α παλαιστινιακή αγορά.   ΠΑΚΙΣΤΑΝ   Βράζει μετά το μακελειό   Ο Λευκός Οίκο...
... Στη χύτρα ταχύτητας το νερό βράζει στους 120° C γιατί ο ατμός που εγκλωβίζεται...
...απώλεια ελέγχου. Συνέβη στον Γιάννη Γκαγκαλούδη, ένα παιδί που... βράζει το αίμα του...
...στις διαδηλώσεις, νέα παιδιά είναι, βράζει το αίμα τους, θα μάθουν κι αυτά σιγά σ...
...νέοι μας έχουν το ελαφρυντικό ότι " βράζει το αίμα τους"! Ωραία, αλλ' αυτό δ...
...ς και το 100, στη θερμοκρασία που βράζει το καθαρό νερό. Το διάστημα μεταξ...
...είναι 273 K και η θερμοκρασία που βράζει το νερό 373 K.   Στο Σύμπαν το εύρ...

Λύση:

Η λέξη που περιγράφεται στον πίνακα είναι το ρήμα «βράζω». Στον συμφραστικό πίνακα βρίσκουμε 2 σημασίες του, μία κυριολεκτική και μία μεταφορική. Η κυριολεκτική χρήση αναφέρεται σε ένα υγρό που θερμαίνεται, ώσπου να αρχίσει να αναταράζεται και να βγάξει φυσαλίδες. Η μεταφορική χρήση αναφέρεται σε έμψυχο ον (π.χ. νέοι, ομάδα, χώρα) που βρίσκεται σε κατάσταση έντασης/ αναταραχής (εννοιακή μεταφορά ΤΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΔΟΧΕΙΟ).

Δραστηριότητα 3

Στόχος: αναζήτηση σε σώμα κειμένων & αναγνώριση της χρήσης των λέξεων μέσα σε συμφραζόμενα

Εκφώνηση: Αναζητήστε το επίθετο «λευκός/-ή/-ό» στο Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων (http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/index.html). Με ποιες λέξεις εμφανίζεται συχνά αυτό το επίθετο; Σημειώστε τις συμφράσεις που βρήκατε. Θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε το επίθετο «άσπρος/-η/-ο» στη θέση του «λευκός/-ή/-ό»;

Λύση:

Οι μαθητές θα πρέπει να βρουν τους παρακάτω συμφραστικούς πίνακες και να παρατηρήσουν τις λέξεις που ακολουθούν το επίθετο «λευκός/-ή/-ό».

νύη
για την Ελληνική γλώσσα

Νέα Ελληνική Γλώσσα

Αρχική | Νέα Ελληνική | Νεοελλ. Λογοτεχνία | Μεσαιωνική Ελληνική | Αρχαία Ελληνική | Θεωρία & Ιστορία | Ενημέρωση

Παράλληλη Αναζήτηση

Αναζήτηση

Εμφάνιση
 Συμφραζόμενα λέξης Ολόκληρη πρόταση

Αναζήτηση για: "Λευκος"

16 λέξεις με 1203 εμφανίσεις [1-16]

Λευκοί (8) [Λευκός - A+Nadj:Nmp:Vmp, Λευκός - N+Hum+Nadj:Nmp:Vmp, Λευκός - N+Hum+Npror+[Lnl]:Nmp:Vmp
 Ν0042 Ρ008 L020 ...σμποιοούσαν αυτά που πετούσαν οι Λευκοί, όπως τα φύλλα από παντζάρια και ...
 Ν0042 Ρ010 L024 ...άζει ξανά όταν τους προσέλαβαν οι Λευκοί ως μάγειρες στα μεγάλα σπίτα του...
 Ν0205 Ρ005 L009 ...υν γλαύκωμα συχνότερα απ' ό,τι οι Λευκοί.] "Η νέα γνώση που θα πάρουμε από...
 Ν0516 Ρ003 L004 ...ει σάλο στην Αμερική, καθώς τρεις Λευκοί έφηβοι - αν και είχαν τις απαιτού...
 Ν2141 Ρ004 L010 ... "βιβλίο της χρονιάς" το "Ηλίθιοι Λευκοί Άνθρωποι" (Stupid White Men) του ...

Εμφάνιση λέξης

Λευκού (172) [Λευκός - A+Nadj:Gms:Gns, Λευκό - N+Abst:Gns, Λευκό - N+Conc+[Couleur]:Gns, Λευκός - N+Hum+Nadj:Gms, Λευκός - N+Hum+Npror+[Lnl]:Gms:Nfs:Gfs:Afs:Vfs, Λευκός - N+Npror+[Lieu]:Gms]
 Μ0042 Ρ016 L050 ...ρα, με τη χάρη και τη φινέτσα του Λευκού κρασιού...
 Μ0071 Ρ004 L010 ...άριο του 1981, ένας σύμβουλος του Λευκού Οίκου του πρότεινε να κρατά ημερο...
 Μ0095 Ρ008 L024 ...ίστοια "καπνιστό" χαρακτήρα ενός Λευκού κρασιού που έχει περάσει λίγο από...
 Μ0116 Ρ001 L001 ... Οι πολιορκητρίες του Λευκού Οίκου| Πολλοί είναι αυτοί που υπο...
 Μ0196 Ρ020 L031 ...ε πλειοψηφία 36 έναντι 3 και ενός Λευκού. | Α. Σαατσόλου (ΠΑΣΟΚ): Η κατηγο...

Εμφάνιση λέξης

Λευκό (255) [Λευκός - A+Nadj:Ams:Nns:Ans:Vns, Λευκό - N+Abst:Nns:Ans:Vns, Λευκό - N+Conc+[Couleur]:Nns:Ans:Vns, Λευκός - N+Hum+Nadj:Ams, Λευκός - N+Hum+Npror+[Lnl]:Ams, Λευκός - N+Npror+[Lieu]:Ams]
 Μ0057 Ρ005 L015 ... 5.397 ναυτικά μίλια μακριά από το Λευκό Οίκο"...
 Μ0095 Ρ008 L022 ...τε το πόσο όμορφα συνδυάζονται ένα Λευκό κρασί με έντονο φρουτώδες άρωμα κα...
 Μ0098 Ρ003 L006 ...τη λίμνη Πολυφύτου μας πρότεινε το Λευκό και ροζέ Τοπικό Οίνο Βελβεντού από...
 Μ0116 Ρ002 L002 ...ου της, ξεπερνούν την παρουσία στο Λευκό Οίκο ως πρώτης κυρίας. Με μια επιπ...
 Μ0127 Ρ008 L026 ...τείας του και θα αποχωρήσει από το Λευκό Οίκο πολύ λιγότερο "κηλιδωμένος" α...

Εμφάνιση λέξης

Λευκός (60) [Λευκός - A+Nadj:Nms, Λευκός - N+Hum+Nadj:Nms, Λευκός - N+Hum+Npror+[Lnl]:Nms, Λευκός - N+Npror+[Lieu]:Nms]
 Μ0043 Ρ004 L004 ...νουμε| ΑΙΣΘΗΤΟΣ 1997| ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ| Λευκός Παγγαιορείκιος Τοπικός Οίνος| Κα...
 Μ0069 Ρ005 L018 ...ολιτειών ήταν ακόμη σε εξέλιξη. Ο Λευκός Οίκος, δια στόματος του προσωπικο...
 Μ0422 Ρ018 L029 ...ων αυτοκινήτων. Εκτός αυτού είναι Λευκός, ενώ η ίδια και η κόρη της είναι ...
 Μ0469 Ρ005 L011 ...εν έχουν να κάνουν με το αν είσαι Λευκός ή μαύρος, αλλά που ανάγονται σε έ...
 Μ0923 Ρ004 L022 ...γκ, έγραψε ένα βιβλίο με τίτλο "Ο Λευκός θάνατος: Μια ιστορία φυμιάτωσης" ...

Εμφάνιση λέξης

Λευκών (7) [Λευκός - A+Nadj:Gmp:Gfp:Gnp, Λεύκα - N+Conc+[Veg]:Gfp, Λεύκη - N+Conc+[Veg]:Gfp, Λευκά - N+ConcColl+[Vet]:Gnp, Λευκός - N+Hum+Nadj:Gmp:Gfp, Λευκός - N+Hum+Npror+[Lnl]:Gmp, Λεύκες - N+Npror+[Lieu]:Gfp]
 Ν0417 Ρ003 L004 ...ς 277 υπέρ έναντι 255 κατά και 15 Λευκών, έκαναν δεκάτο ψήφισμα για κατάργη...

Θα εντοπίσουν συμφράσεις όπως «λευκό κρασί», «λευκός θάνατος», «λευκή φάλαινα», «λευκός γάμος», «λευκό κρέας», «Λευκός Οίκος», «Λευκός Πύργος». Αν χρειαστεί, μπορούν να ελέγξουν τη σημασία των φράσεων στο ηλεκτρονικό λεξικό. Αν αντικαταστήσουν το επίθετο «λευκός/-ή/-ό» με άλλο επίθετο, ακόμη και το συνώνυμό του «άσπρος/-η/-ο», οι συμφράσεις θα χάσουν το νόημά τους.

7 Επίλογος

Η αναζήτηση της σημασίας και της χρήσης των λέξεων είναι από τους πιο συνηθισμένους λόγους που στρεφόμαστε σε λεξικούς πόρους. Το παρόν άρθρο εστίασε σε δύο είδη

λεξικών πόρων, τα λεξικά και τα σώματα κειμένων, χρησιμοποιώντας ως κεντρικό άξονα το φαινόμενο της πολυσημίας.

Αρχικά παρουσιάσαμε το θεωρητικό πλαίσιο της εννοιακής μεταφοράς, για να καταδείξουμε ότι η πολυσημία δεν είναι ένα αυθαίρετο φαινόμενο – από παιδαγωγική πλευρά είναι πιο εύκολο να μάθει κανείς κάτι που μπορεί να αιτιολογηθεί από κάτι αυθαίρετο. Επίσης, εξηγήσαμε τον ρόλο του συγκεκριμένου στη διαμόρφωση της σημασίας, με στόχο να δείξουμε γιατί στη διδασκαλία μιας (ξένης) γλώσσας είναι πιο αποτελεσματική η περιγραφή «τεμαχίων» λόγου από την ενασχόληση με μεμονωμένες λέξεις. Έχοντας ως βάση αυτά τα δύο θεωρητικά δεδομένα, εξετάσαμε (α) πώς παρουσιάζονται οι σημασιολογικές-πραγματολογικές πληροφορίες σε μονόγλωσσα λεξικά με παιδαγωγικό προσανατολισμό και (β) πώς μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τα σώματα κειμένων στη μελέτη/διδασκαλία των σημασιών και των χρήσεων των λέξεων. Τέλος, δείξαμε στην πράξη πώς μπορούμε να σχεδιάσουμε δραστηριότητες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη γλωσσικής επίγνωσης και την καλλιέργεια δεξιοτήτων αναφοράς.

Η διεπίδραση των μαθητών με λεξικούς πόρους, όπως τα λεξικά και τα σώματα κειμένων, συνεισφέρει προς μια νέα διδακτική κατεύθυνση που προωθεί την αυτονομία των μαθητών, μετατρέποντάς τους σε ερευνητές της γλώσσας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Atkins, B. T. S. & Rundell, M. (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Βελούδης Γ. (2005). *Η σημασία πριν, κατά και μετά τη γλώσσα*. Αθήνα: Κριτική.
- Βελούδης Γ. & Κατσώχης, Ν. (2015). «Σημασιολογία». *Λεξικό γλωσσολογικών όρων*. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=25 (ημερομηνία πρόσβασης: 14/6/2015).
- Benson, M. (1985). "Collocations and idioms". In R. Ilson (ed), *Dictionaries, Lexicography and Language Learning*. Oxford: Pergamon Press, 61-68.
- Γούτσος, Δ. (2004). «Σώμα Ελληνικών Κειμένων: Σχεδιασμός και υλοποίηση». Στον ηλεκτρονικό τόμο των *Πρακτικών του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας* (Ρέθυμνο, 18-21 Σεπτεμβρίου 2003), διαθέσιμο σε CD-ROM. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL> (ημερομηνία πρόσβασης: 14/6/2015).
- Croft, W. (2000). "The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies". In B. Peeters (ed), *The Lexicon-Encyclopedia Interface*. Oxford: Elsevier, 219-256.
- Evans, V. (2005). "The meaning of *time*: polysemy, the lexicon and conceptual structure". *Journal of Linguistics* 41: 33-75.
- Firth, J. R. (1957). *Papers in Linguistics 1934-1951*. London: Oxford University Press.
- Granger, S. & Paquot, M. (2008). "Disentangling the phraseological web". In S. Granger & F. Meunier (eds), *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 27-49.
- Handl, S. (2008). "Essential collocations for learners of English: The role of collocational direction and weight". In F. Meunier & S. Granger (eds), *Phraseology in Foreign Language Learning and Teaching*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 44-65.
- Hartmann, R. R. K. (2010). *Διδάσκοντας και ερευνώντας τη λεξικογραφία*. Μτφ. Κ. Χατζηδήμου. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
- Hartmann, R. R. K. & James, G. (1998). *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- Hoey, M. (2005). *Lexical Priming: A New Theory of Words and Language*. London: Routledge.
- Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Reason and Imagination*. Chicago: Chicago University Press.
- Kilgarriff, A., P. Rychly, P. Smrž & Tugwell, D. (2008). "The Sketch Engine". In T. Fontenelle (ed), *Practical Lexicography: A Reader*. Oxford: Oxford University Press, 297-306.
- Κουτσογιάννης, Δ. (2007). «Διδακτική αξιοποίηση των ηλεκτρονικών λεξικών και σωμάτων κειμένων». ΠΥΛΗ για την ελληνική γλώσσα. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/education/cbt/utilization/theory.html (ημερομηνία πρόσβασης: 14/6/2015).
- Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

- Κωνσταντίνου, Δ. & Σ. Τσολακίδης (2011). «Λεξικά, σώματα κειμένων και διδασκαλία του νεοελληνικού λεξιλογίου». Στον ηλεκτρονικό τόμο των *Πρακτικών του Συνεδρίου «Οι Σχολές των Επιστημών της Αγωγής: Ο ρόλος τους στις προκλήσεις της σύγχρονης κοινωνίας»* (Λεμεσός, 29-30 Απριλίου 2011). Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: http://www.frederick.ac.cy/fu_documents/praktika/praktika1.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 14/6/2015).
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1993). "The contemporary theory of metaphor". In A. Ortony (ed), *Metaphor and Thought*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 202-251.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2005). *Ο μεταφορικός λόγος: Ο ρόλος της μεταφοράς στην καθημερινή μας ζωή*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Μάντζαρη, Ε. (2011). *Μονόγλωσσα ελληνικά παιδαγωγικά λεξικά: ζητήματα σχεδιασμού και διδακτικής αξιοποίησης*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Martin, W. (2008). "A unified approach to semantic frames and collocational patterns". In S. Granger & F. Meunier (eds), *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 51-66.
- McEnery, T. & Wilson, A. (2003). *Corpus Linguistics: An Introduction*. 2nd Edition. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Nation, P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nesi, H. (1999). "The specification of dictionary reference skills in higher education". In R.R.K. Hartmann (ed), *Dictionaries in language learning. Recommendations, national reports and thematic reports from the Thematic Network Project in the Area of Languages, sub-project 9: dictionaries*. Berlin: Freie Universität Berlin, 53-67.
- Νικηφορίδου Κ. (2015α). «Μεταφορά». *Λεξικό γλωσσολογικών όρων*. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=38 (ημερομηνία πρόσβασης: 14/6/2015).
- Νικηφορίδου Κ. (2015β). «Πολυσημία». *Λεξικό γλωσσολογικών όρων*. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=40 (ημερομηνία πρόσβασης: 14/6/2015).
- Ξυδόπουλος, Γ. Ι. (2008). *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Partington, A. (1998). *Patterns and Meanings. Using Corpora for English Language Research and Teaching*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Σαββίδου, Π. (2012). «Το επίθημα -ίστικ(ος) στη Νέα Ελληνική: Ανάλυση με τη χρήση ηλεκτρονικών σωμάτων κειμένων». Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα 32*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 416-427.

- Scholfield, P. (1997). "Vocabulary reference works in foreign language learning". In N. Schmitt & M. McCarthy (eds), *Description, Acquisition and Pedagogy*. Cambridge: Cambridge University Press, 279-302.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, J. (1998). "The lexical item". In E. Weigand (ed), *Contrastive Lexical Semantics*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1-24.
- Sinclair, J. (2003). *Reading Concordances. An Introduction*. London: Pearson Education Limited.
- Sweetser, E. (1990). *From Etymology to Pragmatics. Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Χατζηγεωργίου, Ν., Α. Σπηλιωτοπούλου, Α. Βακαλοπούλου, Α. Παπακωστοπούλου, Σ. Πιπερίδης, Μ. Γαβριηλίδου & Γ. Καραγιάννης (2001). «Εθνικός Θησαυρός Ελληνικών Κειμένων (ΕΘΕΓ): Σώμα κειμένων της νέας ελληνικής στο διαδίκτυο». Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 21*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, 812-821.

Για το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, © 2015

Στο πλαίσιο της Πράξης:

«ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΕΛΛΗΝΟΜΑΘΕΙΑΣ: ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ/ΕΚΜΑΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΩΣ ΞΕΝΗΣ/ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ»

Επιστημονικός Υπεύθυνος: Ι. Ν. Καζάζης

ΔΡΑΣΗ Π2β: Συστήματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης / επιμόρφωσης / κατάρτισης

Παραδοτέο: Π2β3 - Επιμόρφωση/Κατάρτιση από απόσταση ειδικού κοινού για τη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας

Ερευνήτρια:

Θωμάη Δαλπαναγιώτη, ερευνήτρια του Κ.Ε.Γ., PhD στη Λεξικογραφία, ΕΚΠΑ.

Υπεύθυνες Παραδοτέου: Άννα Κοκκινίδου & Μαρία Δημητρακοπούλου